

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Annika Harkmann

TAGASIRÄNNANUTE KOHANEMINE EESTIS

Lõputöö

Juhendaja: lektor Kandela Õun
Kaasjuhendaja: praktikakorralduse spetsialist Liina Käär

Pärnu 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Tagasiränne ja integratsioon Eestis	6
1.1. Peamised rännet ja tagasirännet käsitlevad teooriad	6
1.1.1. Rände teoreetilised käsitlused	6
1.1.2. Tagasiränne ning selle erinevad käsitlused	10
1.2. Rändetrendid Eestis	13
1.3. Integratsioon ja selle toetamine Eestis	17
2. Uuring tagasirännanute kohanemisest Eestis	21
2.1. Uurimuse kontekst, uurimiseesmärk ja -küsimused	21
2.2. Uurimuse läbiviimine, meetod ja valim	22
2.3. Uurimustulemuste analüüs	23
2.3.1. Eestisse naasmise põhjused, arvamused ja kogemused	26
2.3.2. Tagasirännanute kohanemine Eestis	29
2.3.3. Tagasirännanute toimetulek kohanemisprobleemidega	42
2.3.4. Tagasirändajate tulevikuplaanid	46
2.4. Tulemuste analüüs ja ettepanekud	50
Kokkuvõte	55
Viidatud allikad	57
Lisad	60
Lisa 1. Ankeetküsimustik	60
Summary	66

SISSEJUHATUS

Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist ja Euroopa Liiduga liitumist on väljaränne Eestist jõudsalt kasvanud. Üha rohkem inimesi on rännanud Eestist välja – põhjuseks töö, pere või lihtsalt uudishimu. Kuigi endiselt toimub liikumine enamasti Eestist välja, on samal ajal alati toimunud ränne ka teistpidi – tagasiränne.

Uusima rahvaloenduse andmetel elas 2011. aasta lõpus Eestis 28 000 inimest, kes olid viimase 11 aasta jooksul tulnud siia elama mõnest välisriigist. Neist 51 protsenti ehk 14 400 olid Eestis sündinud inimesed, kes siia tagasi rändasid. (Eesti statistika kvartalikiri 2013)

Inimeste tööturule ootamine tähendab ka perele tingimuste loomist. On vaja riigi tasemel kokku leppida, mis saab teha, et tulijad paremini kohaneksid. (Võõrsilt... 2014) Kaardistades tagasirände probleemid ja tugevad pooled, on võimalik edaspidi tõhusamalt tegutseda, et tagasirännanute kohanemine oleks võimalikult muretu kõigile seotud osapooltele.

Käesoleva lõputöö eesmärk on uurida Eestisse tagasi kolinud inimeste hinnangut oma taaskohanemisele Eestis – milliseid kohanemisprobleeme esineb ja kuidas nendega toime tulla. Teema on aktuaalne, kuna kodumaale naasjate hulk on kasvamas. Samas ei ole eriti teada, kuidas tagasipöördujad on Eestis kohanenud. Kas ja kuidas on Eesti ühiskond võtnud vastu tagasirännanud inimesed ning kas tagasirändaja kavatseb Eestisse jääda ka tulevikus. Eesmärgi täitmiseks viiakse läbi ankeetküsitlus.

Uurimuse temaatika on töö autorile ka isiklikult huvi pakkuv. Antud hetkel elab autor neljandat aastat Soomes, kuid soovib lähitulevikus kolida tagasi kodumaale. Autor on avastanud üha enam end tabamas mõttelt, et Eestisse tagasi kolimine võib tekitada kohanemisprobleeme – nii tekkis huvi uurida kuidas teised tagasirännanud on sellega

toime tulnud ning milliseid probleeme on kohanemisel ette tulnud. Seetõttu on see on ka üks põhjustest, miks on valitud selline teema. Lisaks on töö autor vestelnud tagasirände teemal oma välismaal elavate tuttavatega, ning on selgunud, et sama mure vaevab teisi – tahaks tagasi kodumaale, aga ebakindlus, teadmatus ja hirm takistavad.

Eeltoodud küsimustele vastuste saamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. tutvuda tagasirände teoreetilise käsitlusega;
2. tutvuda erinevatel ajaperioodidel tagasirändega Eestisse;
3. uurida kohanemisega seotud teooriaid;
4. valmistada ette küsimustik ja viia läbi ankeetküsitlus;
5. analüüsida saadud andmeid;
6. uurimusele tuginedes tuua välja peamised järeldused.

Töö koosneb kahest osast. Esimene osa on teoreetiline, kus antakse ülevaade rände ja tagasirände teoreetilistest käsitlustest, rändetrendidest Eestis ning integratsioonist ja selle toetamisest Eestis. Teine osa koosneb empiirilisest osast, kus antakse ülevaade läbiviidud uurimusest, analüüsitakse uurimistulemusi ning tuuakse välja peamised uurimisel põhinevad järeldused. Lisana on küsitluse ankeet, millele vastasid inimesed, kes on elanud välismaal ning kolinud tagasi Eestisse.

Töö sisu paremaks mõistmiseks on järgnevalt selgitatud töös kasutatavad peamised mõisted:

Ränne – inimeste ümberpaiknemine. Hõlmab ümberasumist oma riigi piires kui ka rahvusvahelises ulatuses (Rändevalused 2015).

Tagasiränne – kodukohast või päritolumaalt kaua eemal olnud isiku tagasipöördumist kodukohta või kodumaale (*Ibid.*: 2015).

Pendelränne – inimeste pidev ja lühiajaline liikumine (iga päev, mitu korda nädalas või kuus) oma alalisest elukohast teise piirkonda. Pendelränne on enamasti riigisisene, kuid esineb ka piiriülest pendelrännet (*Ibid.*: 2015).

Väljaränne – alaline või pikaajalise eesmärgiga ümberasumine välisriiki. Ümberasuja on väljarändaja (*Ibid.*: 2015).

Sisseränne – välismaalase asumine alaliselt või pikaajaliselt riiki elama. Ümberasuja on sisserändaja (*Ibid.*: 2015).

Diasporaa – iniviidid ja/või kogukonnad, kes on lahkunud oma päritoluriigist, kuid hoiavad/tunnevad tugevat sidet kodustega/kodumaaga (EMN Glossary 2012).

Migrant – isik, kes lahkub ühest piirkonnast või riigist teise. Jagunevad omakorda pikaajalisteks ja lühiajalisteks rändajateks (*Ibid.*: 2012).

Tõmbetegur („*pull factor*“) – olukorrad ja asjaolud, mis tõmbavad migranti teise riiki, näiteks sealsed majanduslikud võimalused ja potentsiaal isiklikuks arenguks (*Ibid.*: 2012).

Tõuketegur („*push factor*“) – olukorrad ja asjaolud, mis stimuleerivad välja rändamist teise riiki, näiteks asukohariigi kehv majanduslik olukord või poliitiline ebastabiilsus (*Ibid.*: 2012).

Kohanemine – inimese ja keskkonna vahelist vastastikust toimet, mis tagab inimese vastavuse keskkonna füüsilistele ja sotsiaalsetele nõuetele ning hoiab inimest muutuva keskkonnaga tasakaalus (ENE 1989).

1. TAGASIRÄNNE JA INTEGRATSIOON EESTIS

1.1. Peamised rännet ja tagasirännet käsitlevad teooriad

1.1.1. Rände teoreetilised käsitlused

Ränne tähendab inimeste ümberpaiknemist, mis hõlmab nii inimeste ümberasumist oma riigi piires kui ka rahvusvahelises ulatuses, nii püsivat kui ka hooajalist rännet, samuti pendelrännet. Mõiste „migrant“ viitab rändajale, ehk isikule, kes lahkub ühest piirkonnast või ühest riigist teise. Migrandid jagunevad omakorda pikaajalisteks ja lühiajalisteks rändajateks. (Rändevaldkond 2015) Rahvusvahelise migratsiooni organisatsioon (IOM – International Organization for Migration) on liigitanud migratsiooni kolmeks erinevaks tüübiks: lühiajaline tööjõumigratsioon, traditsiooniline alaline migratsioon ning pikaajaline ajutine migratsioon (Krieger 2004).

Ränne on toimunud läbi aegade nii kaua, kui on eksisteerinud inimene. Seetõttu on sündinud ka erinevad migratsiooni käsitlevad teooriad, mida on võimalik mitmeti liigitada. Seda, et ränne on väga mitmetahuline, näitab erinevate sellekohaste teooriate rohkus. Sõltuvalt uuritavast valdkonnast on rände sõnastamisega tegelenud väga erinevad teooriad. Erineva eriala inimesed, nt sotsioloog, majandusteadlane ja geograaf, võivad läheneda teemale erinevalt. Käesolevas lõputöös käsitletakse makro-, mikro- ja mesotasandi teooriaid.

Oma magistrیتöös on leidnud Rosin (2013), et erinevate lähenemiste ühendav asjaolu on kõigis teooriates läbiva tegurina esindatud sotsiaalne aspekt, kus rände uurimisse on kaasatud üksikindiviidi tasand. Trommi (2012) arvates aga võib olla tegu ka mitme kombineeritud või sünteetiselt kontseptsiooniga, mis ei kuulu ühegi selgepiirilise teoreetilise käsitluse alla.

Rände ulatuse alusel on eristatud siseränne ja välisränne. Siserände puhul räägitakse ühe riigi piires liikumisest, välisrände korral aga räägitakse eri riikides liikumisest. Rahvusvahelise rände kirjeldamisel on enim kasutatud majanduslikke ja demograafilisi rändeteooriaid. (Kulu 2000)

Majanduslikke teooriaid seostatakse enamasti tööjõurändega. Üks vanimaid rändeteooriaid on neoklassikaline majandusteooria, mis jaguneb neoklassikaliseks makroteooriaks (*neoclassical macro theory*) ja neoklassikaliseks mikroteooriaks (*neoclassical micro theory*). Makroteooria kohaselt põhjustab rännet geograafiline erinevus pakkumises ja nõudluses ning riikidevaheline erinevus sissetulekutes, mikroteooria kohaselt aga käitub indiviid kui ratsionaalne otsustaja – elukohta vahetatakse vaid juhul kui tulud ületavad kulusid. (Kulu 2000) Seega on ränne majandusliku teooria seisukohast tingitud olukorrast tööjõuturgudel.

Neoklassikaline makroteooria (Lewis 1954) selgitab migratsiooni kui üht majandusliku arengu osa. Rahvusvaheline ränne kätkeb endas geograafiliste erinevuste tulemust nõudluse ja pakkumise osas. Selle põhiline mudel eeldas täiuslikke turge ja tööjõu ülejääke traditsioonilises põllumajandussektoris, millest on välja arenenud kaasaegne sektor. Maapiirkondades elavat rahvast ahvatleb võimalus linnas rohkem teenida ning seetõttu otsustatakse rännata maalt linna. Selle mudeli järgi toimub ränne seni, kuni linna- ning maapiirkondade palgad jõuavad võrdsele tasemele. Seda mudelit on laiendanud Todaro (1969), võttes arvesse lisaks muule ka suurt tööpuudust arengumaade linnades. Antud mudeli järgi ei ole migratsioon riskivaba, kuna linnast ei pruugi tingimata tööd leida.

Makroteooria alla liigitub ka duaalse tööturu teooria. Selle kohaselt on ränne ajutine nähtus arenenud riikidesse, kus eksisteerib tööjõuvajadus. Tegemist ei ole pelgalt majandusliku lähenemisega, vaid teooria kohaselt peegeldavad arenenud riikide palgad ka prestiiži ja staatust. Nõudlus sisserännanud tööjõu järele tuleneb erinevatest majanduslikest ja sotsiaalsetest teguritest, kuid põhiline on, et ettevõtted püüavad kokku hoida kulusid ning palkavad seetõttu madalama palgasooviga sisserännanuid. Sisserännanud on võrreldes kohalikega nõus tegema tööd madalama palga eest, sest nad

ei pea end osana sellest ühiskonnast ja seega ei muretse nad ka enda staatuse pärast. (Piore 1979)

Zelinsky (1971) väidab, et ränne on osa majanduslikest ja sotsiaalsetest muutustest. See on osa laiemast määrast funktsionalistlike teooriate sotsiaalsetest muutustest ja arengutest, mis püüavad omavahel siduda erinevad teooriad. Zelinsky hinnangul on omavahel tihedalt seotud rände mustrid ja rändajate määrad. Vaadates arenenud riikide arenguid migratsiooni osas, on tema teooria mõistlik. Samas on seda ka kritiseeritud, kuna selle alusel ei ole võimalik eristada erinevaid rände tüüpe ning indiviidide migratsiooni puudutavaid otsuseid.

Migratsiooni mikroteooria üht esimestest mudelitest, mis on uurinud välja- ja tagasirändega seotud majanduslikku aspekti, nimetatakse tõmbe- ja tõuketeooriaks (*push-pull theory*). Mudel käsitleb migratsiooni nii nõudluse kui ka pakkumise seisukohast. Selle mudeli autor Lee (1966) on sõnastanud neli olulist põhjust, mis mõjutavad indiviidi otsust migreeruda. Nendeks on: tegurid päritoluriigis; tegurid sihtriigis; olemasolevad takistused ning isiklikud tegurid. Selle mudeli autor juhib tähelepanu asjaolule, et igas riigis on teatavaid tegureid, mis hoiavad ja meelitavad inimesi ning on ka tegureid, mis tõrjuvad eemale. Seega – tõuketegurid panevad inimest lähteriigist lahkuma, tõmbetegurid aga meelitavad sihtriiki. Välja- ja tagasirände seisukohast tähendab see seda, et kehvemas majanduslikus seisus olevatest riikidest soovitakse siirduda elama ja tööle piirkondadesse, mis on majanduslikult edukamad.

Lee (*Ibid.*: 1966) hinnangul aga seisneb demograafiline rändeteooria rände uurimises rahvastiku koosseisu muutuste jälgimisel. Jälgitakse peamiselt demograafilisi tunnuseid nagu sugu, vanus, sünnikoht; ja sotsiaalseid tunnuseid nagu religioon, haridus ja amet. Kõnealuste tunnuste abil saab teha esmaseid järeldusi sellest, millised on rahvastiku rändeharjumused. Enim tuntud demograafilisi rändeteooriaid on 19. sajandil geograaf Ernest Ravensteini loodud migratsiooniseadused. Ravensteini sõnastatud seaduspärasuste kohaselt rändab enamik inimesi lühikese distantssi pika asemel, perekonnad rändavad väiksema tõenäosusega kui noored täiskasvanud ja linnaelanikel on väiksem soodumus migreeruda kui maaelanikel.

Mikroteooria alla liigitatakse ka mõned käitumuslikud mudelid. Wolpert'i (1970) stressi läve mudel kirjeldab käitumismudelit, mis sarnaneb tasuvusanalüüsile. Isikud hindavad eelnevalt, kas ränne on nende jaoks tasuv – alles selle põhjal otsustatakse, kas ja kuhu migreeruda. Otsuse tasuvus sõltub individuaalsetest isikutest, keskkonnast ja ka sellest, millises eluetapis indiviid hetkel on. Inimese rändekäitumise seletamisel on oluline faktor asukoha kasulikkus, mis kujutab inimese enda arvamust teda ümbritsevast keskkonnast. Wolperti järgi vahetab inimene elukohta siis, kui rahulolematust ümbritsevaga on muutunud vastuvõetamatuks. Uus elukoht valitakse selline, kus koha kasulikkus on maksimaalselt kõrge. Samas on inimeste otsused ja valikud piiratud tegevusruumiga – keskkonnaga, millega inimesel on side ja mis on talle tuttav. Nii koha kasulikkust, taluvusvõimet kui tegevusruumi mõjutab see, millises elutsüklis hetkel ollakse. Erinevates elutsüklites on inimese soovid, vajadused ning võimalused erinevad.

Teine käitumuslik mudel (Crawford 1973) on väärtust eeldav mudel, mille puhul migrant teeb teadliku valiku migreerumiseks mitte ainult majanduslikel põhjustel. Rände kasuks tehakse otsus paljude võimalike positiivsete väärtuste põhjal lisaks majanduslikule kasule. Antud väärtuste hinnang ja ootused sõltuvad isiklikust ja leibkonna vajadustest ning ühiskondlikust normist. Need väärtushinnangud ei pea olema tingimata majanduslikud vaid võivad olla seotud näiteks eneseteostusega, enese ja perekonna ohutusega jne.

Mikro- ja makrotasandi vahele jääb mesotasand, mille alla kuuluvad erinevad sotsiaalmajanduslikud teooriad. Meso- ehk vahetasand keskendub sellele, millise struktuuri kaudu tegurid väljenduvad ja kuidas neid mõõta. See tasand analüüsib võrgustikuteooriaid, rõhutades nii endiste kui potentsiaalsete migrantide ja mittemigrantide sotsiaalsete võrgustike (perekonna, sõprussuhetel ja/või kodumaal saadud ühistel kogemustel põhinevate sotsiaalsete sidemete) tähtsust siht- ja lähteriigis. (Krieger 2004)

Tänapäeval räägitakse ka migratsiooni uue ökonoomika teooriast, mis tekkis 1980 aastatel neoklassikalise majandusteooria kriitikana. Migratsiooni uue ökonoomika järgi ei ole migratsiooniotsuste tegijateks mitte oma sissetulekuid maksimeerida soovivad üksikisikud vaid hoopis perekonnad või majapidamised kollektiivselt. (*Ibid.*: 2004)

Migratsiooni uue ökonoomika teooria keskendub järgmistele põhilistele aspektidele:

- migrandi käitumist ja hoiakuid ei mõjuta ainult indiviidi tasand vaid ka grupi tasand;
- migratsioonile avaldab mõju rändega kaasneva riski tase;
- migrante piiravad lisaks tööturu tõrgetele ka muud tõrked, mis omakorda omavad otsest mõju sissetulekutele ning seeläbi mõjutavad nii indiviidi kui ka perekonna migreerumise riski. (Krieger 2004)

Seega võib migratsiooni teooriaid liigitada vastavalt sellele, millele migratsioon on keskendunud. Eelpool on välja toodud antud töö kontekstis olulisemad rändeteooriad, mis näitavad, et rände seletamiseks on erinevaid võimalusi ning seisukohti. Enamasti ei ole võimalik rännet seletada vaid ühe teooria abil. Käsitleda tuleks korraga erinevaid põhjuseid, mis on viinud elukoha vahetuseni.

1.1.2. Tagasiränne ning selle erinevad käsitlused

Tagasiränne ehk remigratsioon tähendab kodukohast või päritolumaalt kaua eemal olnud isiku tagasipöördumist kodukohta või kodumaale, hõlmates seejuures nii siseriiklikku kui ka rahvusvahelist ulatust. Ümberasuja on tagasipöörduja. (Rändealased mõisted 2015) Diasporaa viitab indiviididele ja/või kogukondadele, kes on lahkunud oma päritoluriigist, kuid hoiavad/tunnevad tugevat sidet kodustega/kodumaaga (European Migration... 2015).

Tagasirändajateks nimetatakse ka migrante, kes on kodumaalt lahkunute järgmiste põlvete järeltulijad. Järgmiste põlvete migrantidest järeltulijaid nimetatakse ka uusimmigrantideks. (Keskeisiä maahanmuuttoon ...2015) Poliitikauuringute Keskuse Praxis hinnangul on kõige tõenäolisemad tagasipöördujad need, kes on hiljuti välja rännanud. Mida kauem on välisriigis elatud, seda väiksema tõenäosusega pöördutakse tagasi. (Kirss 2014)

Tänapäeva maailmas on tavaline, et teatud perioodid elust elatakse väljaspool sünniriiki. Õpitakse, töötatakse ning saadakse uusi kogemusi ja teadmisi. Kuid tihti minnakse lõpuks tagasi päritoluriiki. Rände tänapäevast ajutist iseloomu on kirjeldanud ka Koser (2007), väites, et kui eelmistel sajanditel oli tavaline, et inimene kolis teise riiki ja jäigi sinna, siis kaasajal on see suhteliselt ebatavaline. Tagasirännet ja tagasirändajate

kohanemist mõjutavate tegurite uurimine põhineb enamasti välismaale töö pärast kolinutel.

Tagasirändajad võib jaotada nelja rühma vastavalt tagasirände põhjustele:

- tagasirändajad, kes kavatsesidki olla vaid ajutiselt eemal;
- tagasirändajad, kes plaanisid jäädavalt kodumaalt lahkuda, kuid olid endast sõltumatutel põhjustel sunnitud tagasi tulema;
- tagasirändajad, kes kavatsesid jääda alaliseks uuele kodumaale, kuid naasevad kohanemisprobleemide tõttu;
- tagasirändajad, kes on sunnitud kodumaalt lahkuma (nt poliitilistel põhjustel) ja olukorra muutudes on võimalik naasta koju. ...(Tagasi...2008)

Tõmbe - tõuke teooria on tagasirände käsitlemise juures üks levinumatest lähenemistest. Tõmbetegur ehk koduriik seob omavahel armastust kodumaa vastu, perekondlikke sidemeid, sugulaste ja sõprade lähedal olemist, soovi anda lastele emakeelset haridust, vanemate kõrget iga ja vajadust abi järele, stabiilset poliitilist ja majanduslikku olukorda jne. Tõuketeguriteks ehk välisriigis mõjutavateks teguriteks peetakse kohanemiskursi, raskusi töö leidmisel, halba kliimat, diskrimineerimist jne. Tõmbe ja tõuketegurid võivad olla erinevatel inimestel erinevad – sõltudes olukorrast, inimesest, väljarände põhjustest ja üldistest hoiakutest elus. (*Ibid.*: 2002)

Käitumuslike rändeteooriate juures keskendutakse pigem tagasirände kavatsustele ning põhjustele. On tehtud järeldused, et soov koduriiki tagasi rändamise ja tegeliku rändekäitumine ei leia kinnitust. Soov tagasi rännata ei pruugi viia tegeliku tagasirändeni. (*Ibid.*: 2002)

Constant ja Massey (2002) väidavad, et tuginedes neoklassikalisele majandusteooriale esineb tagasiränne siis, kui sihtriigis ei saavutata kõrgemat majanduslikku kindlustatust. Kalkuleeritakse tulud ja kulud ning tagasirände otsus tehakse siis, kui võõrriigis olemine ei ole majanduslikult tasuv või ootused sihtriigis ei täitu (tööpuudus, oodatust madalam sissetulek, oodatust kõrgemad psühholoogilised kulud, jne). Seega eeldab neoklassikaline majandusteooria, et väljaränne on alaline ning järelkult tähendab tagasiränne välisriigis läbikukkumist.

Samas vaadeldakse rände uue ökonoomika järgi tagasirännet ka eduna – inimesed lahkuvad koduriigist määratud perioodiks. Minnakse võimalikult lühikeseks ajaks ning eesmärk on võimalikult kiiresti võimalikult suure kasu saamine, kusjuures ebaoluline on nii staatus sihtriigis kui see, millist tööd tehakse. Kui eesmärk on saavutatud, pöörduakse tagasi koju. Oluline on staatus koduriigis, mida on võimalik võõrriigis teenitud rahaga saavutada. (Constant ja Massey 2002)

Ajutise töörande optimaalseimat välismaal töötamise aega arvestavad teooriad põhinevad kasu maksimeerimise ideel. Isikud, kelle välismaal töötamise aeg on eelnevalt piiratud, maksimeerivad võimaluse korral tulud ning minimeerivad kulud. Saadud tulu tarbitakse kodumaal. Koju naasmine ning välismaale mitte jäämine põhineb antud teooria juures sellel, et välismaal teenitud tulu ostujõud on suurem kodumaal, kus saab sama raha eest rohkem. Seetõttu ei ole ka kasulik püsivasti välismaale kolida, kuna lisaks kõrgemale palgale on ka kulud suuremad. Antud teooria rakendub nii ühekordse kui ka korduvrände puhul. (Hill 1987)

Borjas ja Bratsberg (1996) on leidnud, et tagasirände kasuks otsustamise saab jagada kaheks. Esmalt võib olla välismaale rändamise otsus küll pikaajaline, kuid sihtriigis võib selguda, et majanduslik olukord ei ole nii hea kui eemalt tundus. Seega kaasneb kolimisega ebakindlus. Teooria seisukohast võib seesugust juhtumit sihtriigis kirjeldada negatiivse šokina – seega otsustatakse tagasirände kasuks. Teisalt võib olla teise riiki ajutiselt kolimine optimaalseim otsus kogu isiku elukaare jooksul – inimene rändab kodust eemale, et koguda kapitali, ning naaseb seejärel plaanijärgselt koju.

Constant ja Massey (2002) on uurinud tagasirändajate demograafiliste näitajate (sugu, vanus, pere olemasolu) korrelatsiooni tagasirände suhtes. Uuringust järeldati, et enamasti on mehed võrreldes naistega tõenäolisemad tagasirändajad. Seda seostatakse sellega, et mehed on enamasti ka tõenäolisemad koduriigist lahkujad. Vanuse mõju ja tagasirännet on seostatud selliselt, et mida kõrgem vanus, seda ebatõenäolisemalt tagasi rännatakse. Pere seisukohta kirjeldab antud uuringus elukaaslase ja laste olemasolu. Kui pere on lahkunud koduriigist koos, siis antud uuring näitas, et tagasiränne on suhteliselt ebatõenäoline, kuid üksi lahkunuid iseloomustas pigem tagasiränne. Uuringust ilmn

ka fakt, et sama kodakondsusega võõrriiki kolinud paar on tõenäolisem tagasirändaja kui eri kodakondsusega paar.

Neto (2010) väidab, et tagasirände uuringud on väga vajalikud nii metodoloogilisest kui ka teoreetilisest seisukohast, samas on tagasirännet uuritud suhteliselt vähe. Koduriiki naasmist võidakse pidada väikeseks ning suhteliselt murevabaks muutuseks. Tegelikult võivad tagasirändajad aga kohata elukohariiki vahetades samasuguseid probleeme kui teised võõrriigist tulnute rühmad. Lisaks on tagasirände uurimine keeruline tänu puudulikule tagasirännet käsitlevale raamistikule.

Eestis ei ole enamasti eristatud sisseränne ja tagasiränne, millele viitab ka järgnev lõik: „Sisseränne ei tähenda vaid teisest rahvusest või teise riigi kodakondsusega inimeste riiki saabumist. Suur osa sisserännanutest on välismaale läinud ning Eestisse naasnud Eesti kodakondsusega inimesed – tagasirändajad.“ (Kaska 2010)

Tänapäeva globaliseeruv maailm annab üha enam võimalusi rändamiseks ning väljaspool sünniriiki elamiseks, töötamiseks ja õppimiseks. Sellest tingitult on suurenenud ka tagasiränne, mida võib pidada oma olemuselt on väga mitmetahuliseks nähtuseks. Kuigi väljaränne ning tagasiränne võivad võrreldes varasema ajaga olla tänapäeval oma olemuselt erinevad rändamise lihtsuse tõttu, on aegade jooksul tekkinud käsitlused ja teooriad päevakohased veel tänagi.

1.2. Rändetrendid Eestis

Ajalooliselt on Eesti elanike arvu mõjutanud sõdade, näljahäda ja epideemiate kõrval järjest enam ränne – kusjuures erinevatel aegadel on Eesti olnud nii sisse- kui ka väljarändemaa. Valdavalt siiski väljarändemaa. Ka väljarände sihtriigid on ajaloos olnud erinevad, kuid enamasti ei ole neist kohtadest enam mõtet eestlasi otsida, sest arvatavasti ei pea suur osa varasematel aegadel väljarännanutest ja nende järeltulijatest end enam eestlaseks ning on kaotanud seose Eesti riigi ja eesti keelega. (Tiit 2011)

Teise maailmasõja ajal kaotas Eesti enamiku oma senistest vähemusrahvustest – nii baltisakslased, juudid, rannarootslased kui ka mustlased. Sõja järel aga hakkas Eesti rahvaarv kasvama peamiselt immigratsiooni arvel ning erinevate rahvuste osakaal

kasvas jõudsalt. Vahetult sõjajärgsetel aastatel oli sisse­ränne eriti suur ja sisse­rändajaid oli tunduvalt rohkem kui väljarändajaid. (Tiit 2011)

Ajaloo jooksul on Eestist toimunud kolm suurt väljarände lainet: demograafilisest üleminekust alguse saanud väljaränne 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses, suur põgenemine 1944. aastal ning Eesti taasiseseisvumise järel alguse saanud väljaränne. Viimase väljarändelaine sihtriik on 20 aasta jooksul olnud Soome ning see erineb kahest varasemast väljarände lainest ulatusliku tagasirände tõttu. 2009. aastal viis Tartu Ülikool 1000 väljarändaja seas läbi küsitluse, kus uuriti Soome asujate Eestisse naasmise plaane. Tulemused näitasid, et 24% küsitletutest soovib tagasi rännata ja 45% mitte, ülejäänud vastajatel puudus tagasirände osas selge seisukoht. (Tammaru 2011)

Nõukogude ajal tekitas Eestile muret suur sisse­ränne, mille loosungiks oli „Peatage Lasnamäe!“. Toona jälgiti väga tõsiselt eestlaste osakaalu rahvastikus, mis iga järgneva loendusega üha enam kahanes. Olgugi, et loomulik iive püsis positiivne ja eestlaste arv tasapisi kasvas. Tänapäeval on muutunud nii rändesuunad kui ka sellega kaasnevad mured. Nüüd on saanud peamiseks küsimuseks, mida teha, et Eesti noortest tühjaks ei jookseks. (Tiit 2011)

Pärast seda, kui rahvastiku registreerimise nõukogudeaegne süsteem lagunes ja uue süsteemi arendamine ebaõnnestus, muutus üheksakümnendatel aastatel Eesti rahvastiku rändeandmete kättesaadavus raskemaks. Ka andmete usaldusväärsus vähenes, kuna elukoha registreerimise endised reeglid kuulutati kehtetuks ning uut süsteemi veel ei olnud. Uue süsteemi väljatöötamisele kulus peaaegu kümme aastat ning see ei arvestanud eriti statistiliste andmete saamise olulisust. Ka rahvastikuregistri loomine 2000. aastal ei parandanud olukorda, vaid vastupidi — info rändesündmuste kohta isegi vähenes. (Välisränne 2005)

Teine ja olulisem probleem tuleneb sellest, et rändesündmusi kajastatakse rahvastikuregistris vaid niivõrd, kuivõrd inimesed peavad vajalikuks oma uue elukoha andmed riigile teatada. Veel hiljuti ei olnud Eesti kodanikul nende andmete esitamise kohustust. Kuni 2004. aasta aprillini ei pidanud ka välismaalane oma elukohta rahvastikuregistrisse teatama. Seetõttu on Eesti rändestatistika andmete avaldamine keeruline ning tõenäoliselt eksitav. (*Ibid.*: 2005)

Sündide ja surmade registreerimine on olnud Eestis korrektne juba pikka aega. Need andmed on väga täpsed. Rändega on olukord siiski kehvem. Elukoha mitteregistreerimise tulemusena ei ole tihti ka Eestist lahkumist ja Eestisse naasmist peetud vajalikuks registreerida. Seetõttu võivad rännet puudutavad andmed olla eksitavad. Viimasel ajal on märgata siiski piiriületamise registreerimise olulist paranemist, sest ka naaberriigid ei ole huvitatud immigrantidest, kes formaalselt selles riigis ei elagi. (Tiit 2011)

Aastatel 1990-1999 oli Eestisse sisserännanuid ligi 15 000. Kodakondsuse ja rahvuse järgi otsustades võis neist natuke üle poole olla tagasirändajaid. Kahjuks puuduvad usaldusväärsed andmed neil aastatel väljarännanute kohta. Aastatel 2000-2011 saabus Eestisse välisriikidest elama pea poole rohkem – ligi 28 000 inimest. Antud number on kooskõlas rändestatistikaga. Sisserännanud on tulnud väga erinevatest riikidest ja piirkondadest. Üle poole nendest peetakse tagasirändajateks – 62% omab Eesti kodakondsust. (Kallas, K., Pohla, T. 2014)

Ametlikult registreeritud rändeandmete alusel rändas Eestist aastatel 2000–2012 välja 53 411 ja Eestisse sisse 27 039 isikut. Seega oli välisrände saldo – 26 372 inimest. Sisserännanutest olid 47% Eesti kodakondsusega ning tõenäoliselt võib neid inimesi pidada tagasirändajateks. (Tiit 2011)

Sotsiaalministeeriumi tellimusel valminud uuringus on selgunud, et enamasti on eestlaste soov teistesse riikidesse elama asuda ajutise iseloomuga. Välismaale minnakse tihti sellisel eluetapil, mil inimene on alustamas oma iseseisvat elu ja on huvitatud uutest väljakutsetest. Samas näitab antud uuring ka seda, et Eestisse tagasipöördumise tõenäosus väheneb vastavalt eemaloleku pikkusele – mida kauem inimene välismaal elab ja töötab, seda ebatõenäolisem on tema tagasipöördumine. (Veidemann 2010)

Viimase rahvaloenduse andmetest selgub, et 2011. aasta lõpus elas Eestis 28 000 inimest, kes olid viimase 11 aasta jooksul tulnud Eestisse elama mõnest muust riigist. Neist 14 400 olid Eestis sündinud ehk tagasirännanud. Tagasirännanute arv on paari kõikumisega olnud antud perioodi jooksul pidevas kasvus. Samuti on kasvanud ka tagasirännanute välismaal sündinud laste arv. ... (Statistika... 2014)

Tagasirännanute osakaal kõigi sisserännanute hulgas on rahvaloenduse andmetel peaaegu kogu perioodi jooksul kasvanud. Kuigi sarnaselt kasvav on olnud jooksva statistika põhjal ka Eesti väljarände trend, on arvuliselt lahkujaid olnud saabujatest siiski rohkem. Teistest erineb 2009 aasta, mil oli majanduskriisi tipp. Siis oli võrreldes eelnenud aastaga väiksem nii Eestisse elama tulevate kui ka tagasirännanute osakaal. Järgnevatel aastatel on trend jällegi kasvav olnud. Viimastel aastatel on suurenenud nii sisserännanute kui tagasirännanute hulk, mille põhjusteks peetakse Eesti riigi maine tõusu ja tagasirännanute välismaal sündinud laste arvu kasvu. (Statistika... 2014)

Riigid, kust tavaliselt Eestisse tagasi pöördutakse, on samad, kuhu enamasti Eestist ka välja rännatakse: Soome, Suurbritannia ja USA. Neist riikidest on saabunud üle 40% kõikidest tagasirännanutest. Sealhulgas 70% kõigist tagasirännanutest on saabunud Euroopa Liidu riikidest. Peale Venemaa on tagasirännanute lähteriigid võrreldes Eestiga tunduvalt kõrgema elatustasemega. (*Ibid.*: 2014)

Eestist lahkub igal aastal oluliselt enam inimesi kui siia saabub. Tendents on olnud sama alates riigi taasiseseisvumisest. Samas näitab Statistikaameti koostatud rändestatistika analüüs seda, et ka tagasi on hakatud üha enam pöörduma. Statistikaameti andmetel on üle poole viimastel aastatel Eestisse sisserännanutel Eesti kodakondsus, mis tähendab sisuliselt tagasirännet. (Krusell 2014)

2014. aastal vähenes väljaränne, kuid sisseränne jäi samaks. Eestisse asus sel aastal elama 3904 inimest ja Eestist lahkujaid oli 4637 inimest. Väljaränne on võrreldes eelneva kolme aastaga ligi 30% vähenenud, kuid sisseränne on jäänud samaks. Et sisserändest moodustab enamuse tagasiränne, siis on eelneva aktiivsema väljarändeperioodi järgselt on oodata kõrgemat sisserännet. (Rahvaarvu vähenemine ... 2015)

Statistikaameti rahvastikuproгноosi kohaselt usutakse, et väljaränne hakkab lähiaastatel vähenema seoses aktiivses rändeeas (20–39 aastased) rahvastiku vähenemisega, kuid esialgsete andmete põhjal on siiski veel vara öelda, kas 2014. aastal toimunu kirjeldab juba senise välisrändetrendi muutust. (Eesti rahvaarv... 2015) On selge, et senine

rändetrendide suund on mõjutanud Eesti rahvaarvu negatiivselt. Seega oleks väljarände kasvu kahanemine ning tagasirände suurenemine positiivseks sammuks.

1.3. Integratsioon ja selle toetamine Eestis

Seoses väljarändega räägitakse tihti ka võimalikust tagasirändest oma koduriiki. Eesti Rahvuskaslaste Programm 2009-2013 (2013) peab oluliseks rõhutada, et Eesti riigi jaoks on tähtis elanikkonna suurendamine välisriikides elavate eestlaste kaudu. Sellest lähtuvalt üritatakse tagasipöördumissoovi omavaid inimesi aidata majanduslike- ja kohanemiskulude leevendamisel.

Eestisse tagasi kolimine peale pikki aastaid eemalolekut võib olla keeruline muutus ning tõenäoliselt kaasneb seoses kolimisega mitmeid muret tekitavaid küsimusi. Kohanemist on defineeritud kui inimese ja keskkonna vahelist vastastikust toimet, mis tagab inimese vastavuse keskkonna füüsilistele ja sotsiaalsetele nõuetele ning hoiab inimest muutuva keskkonnaga tasakaalus. Kohanemist iseloomustavad tegurid on kiirus, kergus ja paindlikkus. Kohanemise liigitub meeleliseks, tundmuslikuks ja sotsiaalseks kohanemiseks. (ENE 1989)

Eestlaste tagasirännet käsitleval konverentsil, kus osales mitmeid tagasirännanuid, on juhitud tähelepanu sellele, et Eesti Vabariigi Põhiseaduse §36 sätestab iga eestlase õiguse asuda Eestisse elama. Sellest põhiseaduslikust õigusest tuleneb ka moraalne kohustus neid selles abistada. ...(Tagasi...2008)

Välismaal elavate eestlaste arvu hinnatakse olevat 150 000-200 000 või siis ligikaudu 15% kogu maailmas elavast 1,1 miljonist eestlasest. Euroopa mõistes on tegemist silmapaistva diasporaaga. (Kirss 2014) Üpris suure tõenäosusega ei tule paljud välismaal elavad eestlased enam kunagi Eestisse elama, kuid mingi osa seda kindlasti teeb. Seda kinnitab ka projekti „Talendid Koju“ raames 2010 aastal läbiviidud uuringu tulemus, kus selgus, et 27,3% küsitletutest plaanib kindlasti kodumaale naasta (Rändelased mõisted 2015).

Kodumaale tagasi pöördudes võib olla peale pikki aastaid keeruline kohaneda. Tavaliselt valmistuvad inimesed kodumaalt mujale kolimiseks rohkem ette kui

kodumaale tagasi kolimiseks, kuna naasmist ei nähta problemaatilisena. Berry (2005, viidatud Leinonen 2011 vahendusel) hinnangul mõjutab kohanemine seda, mil viisil isik ja ümbruskond sobivad kokku. Peetakse oluliseks, et inimene kohaneks ühiskonnaga, kuid vähem tähtis ei ole ka ühiskonna kohanemine tagasirännanud inimesega.

Eestis on võimalik tagasirändajatel pöörduda Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse (MISA) poole, mille eesmärk on toetada rändeprotsesse. Nõustatakse nii Eestisse tagasipöördujaid kui lahkujaid. Migratsioonifond peab oluliseks Eestist emigreerunud või välismaal sündinud eestlasi tagasirändel toetada – nii materiaalselt kui nõustades. Teatud tingimustel toetatakse tagasirännet ka rahaliselt. 2013. aastal maksis MISA Eestisse tagasipöördumiseks toetust 97 välisriigist naasnud eestlasele ja Eesti kodanikule. Vahendid selleks on eraldatud riigieelarvest. Toetuse saajateks kvalifitseeruvad need kaasmaalased, kes on kümme või rohkem aastat väljaspool Eestit elanud või välisriigis sündinud. (Rändevalused 2015)

Tingimused tagasipöördumistoetuse saamiseks Eesti kodanikele ja eestlastele on järgmised:

- isik on emigreerunud Eestist vähemalt kümme aastat tagasi või sündinud välisriigis;
- isik on säilitanud sideme Eesti kultuuriruumiga või soovi ja võimaluse sellega ühineda;
- isik vajab Eestisse tagasi pöördumiseks oma majandusliku või sotsiaalse seisundi tõttu toetust;
- toetust võib taotleda kohe pärast Eesti rahvastikuregistrisse kandmist, kuid mitte hiljem kui 6 kuud pärast Eestisse tagasipöördumist.

Antud programmi käigus on täheldatud, et peamised põhjused Eestisse tagasipöördumiseks on paremad elamis- ja töötamisvõimalused ning taasühinemine perega. (Kaska 2010)

Seni on Eestis tagasirännet uuritud väga minimaalselt, kuid teiste riikide kogutud teabe põhjal on võimalik teha mõned järeldused ning ettepanekud Eesti jaoks. Kogemused on näidanud, et eduka tagasipöördumispoliitika oluliseks faktoriks ei ole mitte ainult tagasipöördujate hulk, vaid ka nende integreerimine vastuvõtvasse ühiskonda. Seega peaks Eesti keskenduma tööturule ja haridussüsteemi integreerimisele ning vajaliku

keeleoskuse puudumise korral ka keelekursustele. Samas on nende meetmete kasutatavus küsitav, kuna puudub täpne ülevaade välismaal elavate eestlaste vanuse, hariduse, keeleoskuse, ja tagasipöördumise plaanide kohta. (Tagasipöördumispoliitika... 2009)

Probleemiks on tõusmas ka välismaal pikalt elanud Eesti päritolu pered, kelle lapsed on sündinud või elanud suure osa oma elust välismaal ning kellel on sellega seoses samuti probleeme eesti keele oskusega. Samas on Eesti koolidel tulenevalt rahvusvahelisest konventsioonist kohustus vastu võtta kõik vabariigi territooriumil elavad koolikohustuslikud lapsed. (Rändealased mõisted 2015)

Eestisse hiljuti elama asunud lapsevanematel on võimalik panna oma laps rahvusvahelisse tasulisse kooli, mis on Tallinnas ja Tartus, kuid nende koolide õppemaks ei pruugi paljudele peredele olla taskukohane. Eesti või vene õppekeelega kooli valides on lapsevanemad huvitatud sellest, et laps saaks hea hariduse, mis võimaldaks tal paari aasta pärast jätkata oma haridusteed ka mõnes teises riigis. (*Ibid.*: 2015)

Uusimmigrandid ei pruugi osata eesti keelt ega saabuda kooli/lasteaeda õppeaasta algul, vaid võivad tulla ka õppeaasta jooksul. See aga võib põhjustada olukorra, kus haridusasutus võib seista ühel hetkel silmitsi probleemiga, et neile tuleb näiteks hispaania- või itaaliakeelne laps, kes ise ega kelle vanemad ei valda sõnagi inglise keelt, rääkimata eesti keelest. (*Ibid.*: 2015)

Inimeste kohanemisvõime on erinev. Kohanemisprotsessi olulised mõjutegurid on isiku vanus Eestist lahkudes ning eemaloleku aja pikkus. Maailmas läbi viidud uurimustele tuginedes saab oletada, et Eestisse tagasipöördumisel kohanevad kiiremini need, kes on avatud uutele ideedele, kogemustele ning väärtustele. Samuti need, kel on kalduvus kogeda enam positiivseid kui negatiivseid emotsioone. ...(Tagasi...2008)

Kodumaale tagasi kolimine võib põhjustada sarnase kultuurishoki kui kolimine võõrriiki. Võõral maal elades mäletatakse tihti kodumaast ainult häid külgi ning luuakse selle abil positiivseid pilte, millest unistada. See aga võib omakorda põhjustada probleeme kohanemisega kodumaal. ...(*Ibid.*: 2008)

Arusaam sellest, et kohanemiskeskused on normaalne nähtus ka võõrsilt kodumaale tagasi pöördujatel, on küll psühholoogide seas aktsepteeritud, kuid siiski vähe uuritud probleem. Eriti vähe on uurimusi, mis käsitleks kodumaale tagasipöördujate kohanemist. Nendest vähestest uurimustest aga selgub, et kodumaale tagasipöördumine võib kaasa tuua samasugused või veelgi suuremad kohanemiskeskused kui võõrsile minek. ... (Tagasi...2008)

Adler (1997) on öelnud, et kodumaale naasmisel saadud kogemused üllatavad naasjaid tihti. Võõrriiki rännates oskavad inimesed oodata uusi ja võõraid olukordi, kuid naastes kodumaale sellised ootused puuduvad. Enamasti peetakse koju naasmist väga lihtsaks protsessiks ning ei osata oodata, et see kodumaa kust nad lahkusid on muutunud ning ei pruugi vastata enam nende ootustele ja mälestustele.

Kodumaale naastes kogetakse sarnaseid etappe kui kultuurishokis. Esialgu on meeleolu väga kõrgel ning tuntakse rõõmu koju naasmise üle. See periood kestab enamasti kuni üks kuu. Seejärel langetakse üpris negatiivsetesse tunnetesse ning alles siis hakkab meeleolu muutuma tasapisi normaalseks. Negatiivsete tunnete periood kestab kodumaale naastes vähem kui kolides võõrale maale. (*Ibid.*: 1997) Seega on normaalse seisundi saavutamine kodumaale kolides kiirem kui välismaale kolides.

Alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi esmapilgul võib tunduda, et koju naasmine on lihtne ja probleemivaba, siis ei pruugi see alati nii olla. Inimeste kohanemisevõime on erinev. Sõltuvalt indiviidist, eemaloleku ajast ja muudest teguritest, võib tagasirändega kaasneda mõnikord kohanemisprobleeme.

2. UURING TAGASIRÄNNANUTE KOHANEMISEST EESTIS

2.1. Uurimuse kontekst, uurimiseesmärk ja -küsimused

Käesolevas peatükis selgitatakse lahti uurimuse olemus ja tuuakse välja uurimiseesmärk ning uurimisküsimused. Järgnevas alapeatükis kirjeldatakse uurimuse ettevalmistamist, läbiviimist, valimit ja andmete analüüsi protsessi.

Antud uurimuses vaadeldakse inimeste kohanemiskogemusi tagasirände kontekstis. Tagasiränne on paralleelselt väljarändega toimunud pidevalt, kuid seni on seda väga vähe uuritud ning tihti ei eristata teineteisest tagasirändajaid ja sisserändajaid.

Lõputöö eesmärk on uurida Eestisse tagasi kolinud inimeste hinnangut oma taaskohanemisele Eestis ning seda nii pere- ja sõprussuhetes kui töökeskkonnas.

Käesolevas töös otsitakse vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

- Mis on tagasirände peamised põhjused?
- Milliste kohanemisprobleemidega tagasirännanud Eesti kodanikud kõige enam on kokku puutunud?
- Kuidas kohanemisprobleemidega toime tulla?
- Millised on tagasirännanute tulevikuplaanid?

Uurimusülesandeks on anda ülevaade küsitletavate kohanemiskogemuste kohta ning tuua välja kohanemisel tekkinud mured, probleemid ja õnnestumised.

Uurimusest lähtudes tuuakse peatükis „Tulemuste analüüs ja ettepanekud“ välja tööst selgunud peamised asjaolud ja tehakse vastavad järeldused tagasirände põhjustest ja sellega kaasnevatest muredest ning rõõmudest.

2.2. Uurimuse läbiviimine, meetod ja valim

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. Ankeetküsitlus viidi läbi välisriigis elanud, kuid Eestisse tagasi kolinud eestlaste seas. Kuna eesmärk on inimeste isiklike kogemuste, tõlgenduste ja arusaamade mõistmine ning hinnang, siis on suur osa küsimustest avatud küsimused. Töö autor leidis, et antud viisil küsimuste koostamine sobib uurimistöös püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks, kuna oluline on iga inimese isiklik kogemus.

Andmete kogumist alustati 01. aprillil 2015 ning see kestis 20. aprillini 2015. Käesoleva uurimuse valimi moodustasid 27 inimest. Valimi ainsaks kriteeriumiks oli, et respondent on elanud minimaalselt kaks aastat mõnes välisriigis. Piirang kaks aastat lisati seetõttu, et lühema ajaga ei pruugi inimene erilisi muutusi tajuda ei ümbritsevas ühiskonnas ega iseendas ning tagasiränne sujub suure tõenäosusega ilma eriliste probleemideta või tähelepanekuteta. Enda kogemusele tuginedes väidab töö autor, et peale kahte aastat püsivalt välismaal elamist võib hakata märkama välisriigist saadud mõjutusi ning kahtlus tagasikolimise suhtes kasvab.

Uurimus viidi läbi veebikeskkonnas www.docs.google.com ning koostatud ankeedilink saadeti respondentidele e-maili teel. Töö autor leidis respondentid lumepallimeetodil – nii oma tutvusringkonnast kui sotsiaalmeedia kaudu. Sotsiaalmeedias reklaamiti mõnes teemaga seotud grupis antud lõputöö ideed ning paluti ühendust võtta inimestel, kes sobiksid uuringu respondentiks ette antud tingimustel. Ühendust võttis 30 inimest, kellest 27 osales küsitluses.

Autor hindab koostööd respondentidega suurepäraseks, kuna oli kontaktis iga respondentiga individuaalselt, selgitades töö eesmärki ja ankeetküsitluse olulisust ning olles kättesaadav probleemide või küsimuste tekkimisel. Kuna respondentid avaldasid üleskutse peale ise soovi uurimuses osaleda, hindab autor saadud vastuste kvaliteeti ja tõepärasust väga kõrgelt.

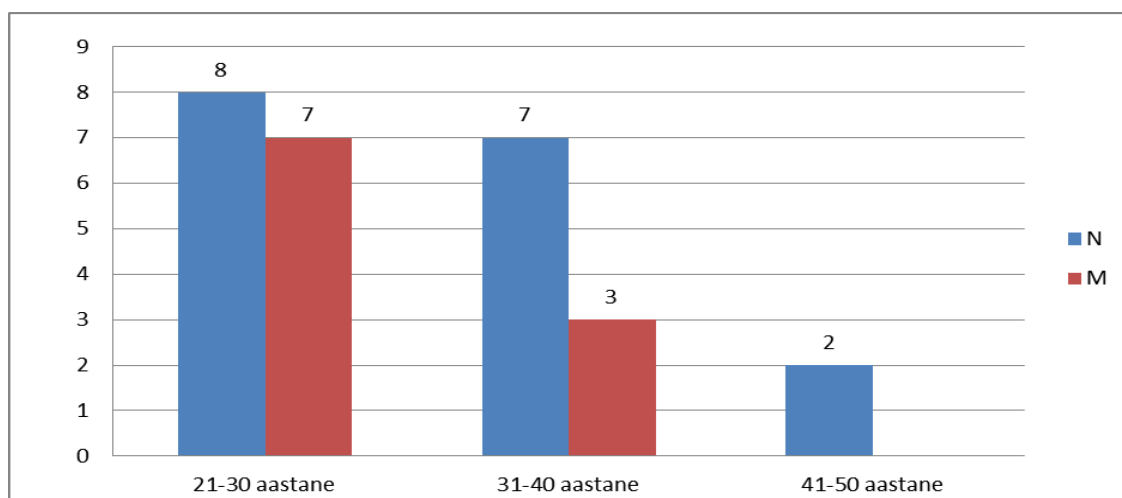
Küsitlus oli anonüümne ning respondente ei ole võimalik töös isikuliselt välja tuua. Respondendid on eristatud ankeetide laekumise järjekorra alusel. Käesolevas töös kasutab autor viitamissüsteemi, kus R tähendab respondentit ning sellele järgnev number

näitab, mitmes vastaja ta on. Näiteks R3 tähendab, et kasutatakse kolmanda vastaja tsitaati. Respondentide viited algavad R1 ja lõpevad viitega R27.

2.3. Uurimustulemuste analüüs

Järgnevates alapeatükkides on eraldi analüüsitud uurimustulemusi, mis käsitlevad tagasirände põhjuseid ning tagasirännanute kohanemist Eestis. Tuuakse välja ka remigrantide tulevikuperspektiivid – kas edaspidi plaanitakse jääda kodumaale või soovitakse taas lahkuda.

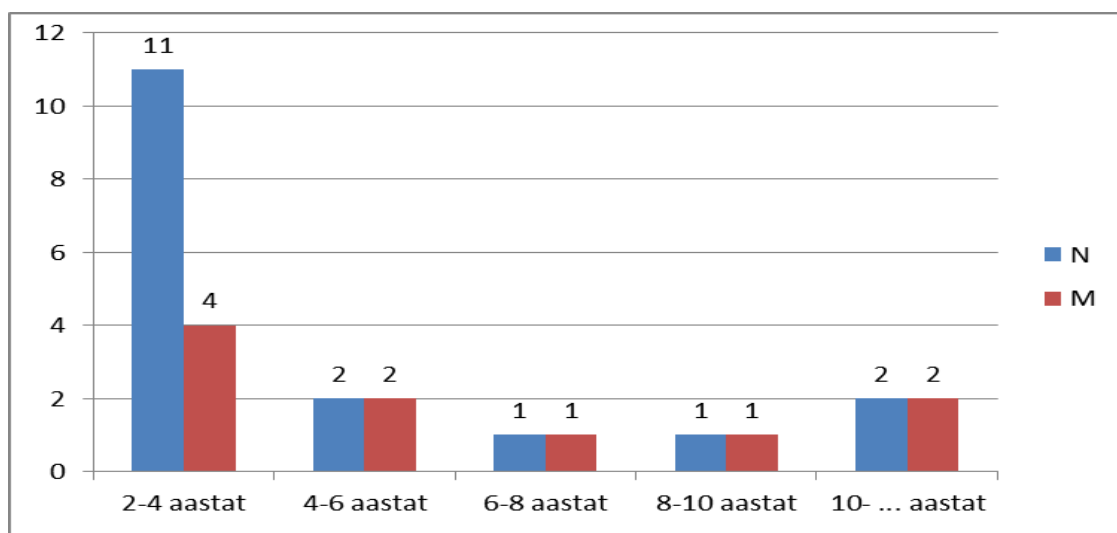
Esmalt vaadeldakse respondente kirjeldavaid **üldandmeid**. Kokku osales küsitluses kümme meest ja 17 naist. Selgus, et 15 tagasirännanut on 21-30 aastaste seas, kümme tagasirännanut kuulub vanusegruppi 31-40 aastat. Igas vanusegrupis on naisi rohkem kui mehi. Vanuserühmas 41-50 aastat oli kaks vastanut. Antud vanusegrupis ei ole ühtegi tagasirännanud meest. (Vt Joonist 1)

Joonis 1. Vastanute jaotus soolises ja vanuselises lõikes (autori koostatud).

Vastustest selgus, et enamik respondentidest on palgatöötajad, kuid esindatud on ka mõned ettevõtjad, vabakutselised ning lapsehoolduspuhkusel olijad. Kaks respondenti ei tööta hetkel, kuna omandavad kõrgharidust. Ametitest on esindatud näiteks geoloog, kokk, baaridaam, konsultant, laotöötaja, ehitaja, müüja, õmbleja, administraator ja sekretär. Mitmekordselt esindatud ametid on juht ja tõlk.

Käesoleva töö valimi otsimisel oli üks kriteeriumitest see, et inimene oleks elanud väljaspool Eestit vähemalt kaks aastat. Vastanute seas levinuim aeg (vt Joonis 2), mil Eestist ära oldi, jäabki vahemikku kaks kuni neli aastat. Sellesse gruppi kuulub 15 inimest, kellest 11 on naised ja neli on mehed. Vastanutest 12 inimest on olnud Eestist ära rohkem kui neli aastat ning nendest omakorda neli koguni rohkem kui kümme aastat.

Joonis 2. Välismaal elatud aeg (autori koostatud).

Vaadeldes kahe eelneva joonise tulemusi võib järeldada, et tõenäoliselt on riikidevahelist kolimisotsust kergem teha nooremas eas. Nooremad inimesed on rohkem huvitatud maailmas ringi seiklemisest ning uute kogemuste saamisest kui vanemad. Mida vanem on inimene, seda enam soovib ta stabiilsust. Ka pere tekkimine ning laste sündimine võivad olla olulised põhjused, miks nooremas eas on kergem rännata – puuduvad siduvad kohustused.

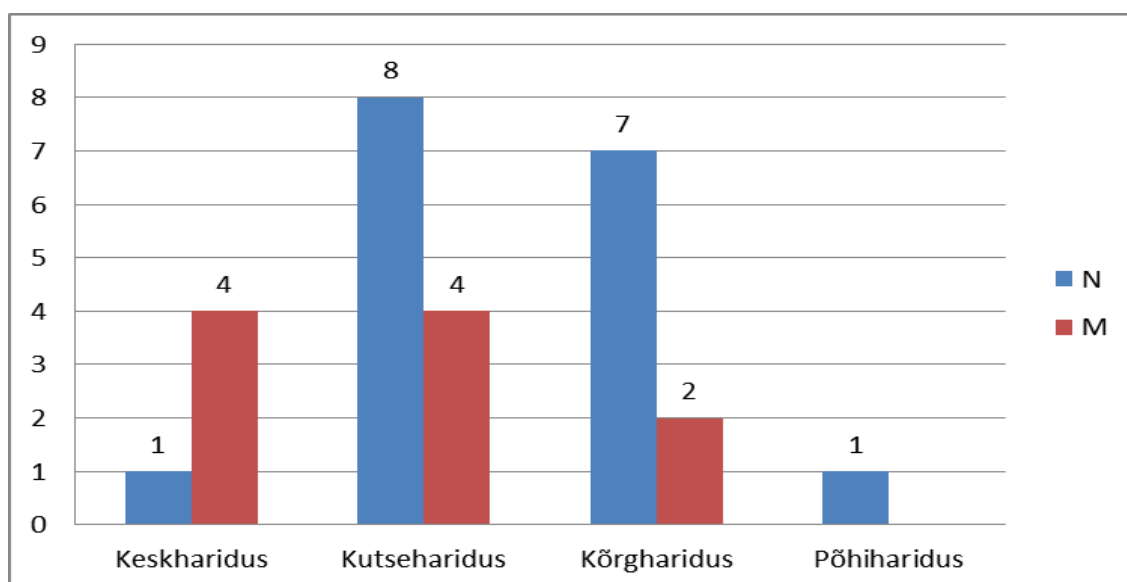
Lisaks saab eelnevate jooniste põhjal järeldada, et lühema ära oldud perioodi järel tullakse tagasi suurema tõenäosusega kui pikema äraoleku järel. See tõestab oletust, et nooremas eas soovitakse maailmas ringi vaadata ning Eestisse tagasi kolimine on tõenäolisem.

Vastustest selgus, et 16 inimest olid välismaal üksi ehk ilma perekonnata. Ülejäänud 11 jagunesid selliselt, et viis olid välismaal koos perega ning kuuel respondentil tekkis

pere välismaal olles. Saadud andmetest ei ole võimalik järeldada, et perega välismaal elamine või pere välismaal tekkimine mõjutaksid välismaal elamise aega.

Uurimustöös selgub (vt Joonis 3), et enamik (21) respondentidest on omandanud kutse- või kõrghariduse, viiel respondentil on keskharidus ning ühel põhiharidus. Kõige levinum haridustase on kutseharidus, mida omab kaheksa naist ja neli meest. Kõrgharidusega vastanuid on naiste seas seitse ja meeste seas kaks. Kui kutse- ja kõrgharidusega vastanute seas oli rohkem naisi, siis keskharidusega vastanuid oli rohkem meeste seas – naisi vaid üks ja mehi neli. Põhiharidusega on üks naisrespondent.

Joonis 3. Respondentide haridustase (autori koostatud).

Riigid, kust respondentid on Eestisse tagasi kolinud, on nii asukoha kui kultuuri poolest väga erinevad. Esindatud on Inglismaa, Prantsusmaa, Mehhiko, Rootsi, Šveits, Kanada, Soome, Taani, Norra, Küpros, Iirimaa, Itaalia, Austraalia ja Ameerika Ühendriigid.

Muuhulgas küsiti respondentidelt, kui **kaua nad kaalusid Eestisse tagasi tulekut** enne otsuse realiseerimist. Vastused olid alates kolmest päevast kuni kahe aastani. Vastuseid analüüsides selgub, et pikemalt kaalusid tagasitulekut enamasti need tagasirändajad, kes olid välismaal koos perega. Seega, kuigi pere olemasolu ei mõjuta välismaal elamise aega, mõjutab ta siiski tagasirände otsust. See tõestab, et üksi elades sünnivad rändeotsused kergemalt.

2.3.1. Eestisse naasmise põhjused, arvamused ja kogemused

Käesolevas alapeatükis tuuakse kogutud andmete põhjal välja respondentide peamised tagasirände põhjused, arvamused ja kogemused. Uuritakse, millest tingituna tuldi tagasi Eestisse elama.

Respondentidel paluti vastata küsimusele **peamiste tagasirände põhjuste** kohta. Enamus respondente on nimetanud üheks Eestisse tagasi kolimise põhjuseks pere ja sugulased. See on ka mõisteta, kuna välisriigis on võimalik endale luua sõpruskond, kuid see ei korva enamasti perekonna olemasolu. Perekondlik tugivõrgustik on oluline tegur turvatunde loomisel.

Järgnevalt on välja toodud mõned respondentide vastused tagasirände põhjuste kohta:

R15: „Igatsus vanemate ja pere järele“

R19: „Õed-vennad, vanemad, sõbrannad.“

R21: „Kuna tekkis endale perekond ja elukaaslane ei soovinud Soomes enam elada.“

R24: „Lähedaste juuresolek“

Lisaks perele oli ligi pooltel kordadel (13) mainitud ka igatsus Eesti järele. „Eesti“ all peetakse silmas nii keelt, kultuuri kui ka keskkonda.

R2: „Eesti igatsus ja pere siin.“

R3: „Igatsus kodu ja lähedaste järele, Eesti stabiilsus ja rahulikkus, sujuv ettevõtluskeskkond, usaldus siinse meditsiinisüsteemi vastu“

R7: „Pere, sõbrad, stabiilne töö, koduigatsus, emakeeles suhtlemine.“

Välismaale elama kolimise üks põhjustest on tihti töö. Vastustest selgus, et töö on mainitud ka tagasirände põhjuste juures – kas siis töö lõppemine välismaal või töö leidmine Eestis.

R4: „Töö lõppemine ja uut ei viitsinud otsida.“

R13: „Tulin jõuludeks koju, mõtlesin natuke pikemaks jääda kuna tol hetkel polnud Inglismaal mul tööd. Sain hoopis Eestis töö ja jäin siia.“

R26: „Soomes ei leidnud tööd ja seal kooli polnud julgust minna – tahtmine oli küll. Ettevõtlikkusest jäi puudu.“

R27: „Lapsehoolduspuhkuse lõppemine ja oli vaja otsustada, kus hakkab laps käima lasteaias ning kas jätkan tööd samas ettevõttes Eestis, kus töötasin enne lapsehoolduspuhkusele jäämist. Minu filoloogiharidusega oleks olnud USAs keerukas erialast tööd leida ning ettekandjaamet mind ei ahvatlenud.“

Vastuste põhjal võib järeldada, et enamasti tullakse tagasi pere, kodumaa ja töö pärast. Pere lähedal viibimine annab inimesele teatava turvatunde. Samuti on peetud oluliseks viibida oma kultuuriruumis ning võimalust rääkida emakeeles. Lisaks nendele teguritele on oluline roll tagasirände juures ka töö – soodne võimalus tagasirändeks leitakse siis, kui võõrriigis töö lõppeb või kui leitakse kodumaal soovidele vastav töö. Mõnel korral on nimetatud tagasirände põhjusena ka haridus – Eestis on võimalik tasuta õppida. Mainiti ka usaldust Eesti meditsiinisüsteemi vastu ning sujuvat ettevõtluskeskkonda ja madalat bürokraatiataset.

Lisaks tagasirände põhjustele küsiti respondentidelt küsimus ka **tagasirände mõjutegurite kohta** – mis või kes täpsemalt mõjutas tagasirände sammu ette võtma. Vastused on osaliselt kattuvad eelmise küsimuse vastustega, kuid mõneti on need siiski erinevad ning annavad põhjustest sügavama ülevaate.

R3: „Otsus oma lapsed kodumaal sünnitada.“

R7: „Elukaaslasel oli raske leida usaldusväärset tööandjat, kes maksaks õiglast palka ja peaks kinni lubadustest.“

R23: „Ajavahe (jalgpall on eluliselt tähtsal kohal mu jaoks), pere ja soov ise varsti pere luua“

R25: „Tahtsin vaheldust saada.“

R27: „Asjaolu, et ma ei näinud tulevikku Ameerika Ühendriikides, kuigi esimene laps oli sündinud seal. Kuigi enamik sealseid noori eestlasi elas ja elab praegugi Ameerikas illegaalidena (kui nad ei ole just ametlikult tööle tulnud või USA kodanikuga abiellunud), siis selline ebakindel elu ei sobinud mulle pikas perspektiivis.“

Seega on tagasirände põhjused laiemalt võttes küll sarnased (pere, töö, kodumaa), kuid sügavamad põhjused on isiklikumat laadi ning üheselt neid võtta ei saa. Nagu vastustest selgus, võib olla respondendi jaoks tagasirände põhjus ja mõjutegur üpriski erineva tähendusega. Näiteks respondent number kolm on tagasirände põhjusena toonud välja igatsuse lähedaste ja kodu järgi, stabiilse ettevõtluskeskkonna ning usaldusväärse meditsiinisüsteemi. Vastuse põhjal tundub eelnev info olevat taustainfona sellele, et lõpliku tõuke Eestisse tagasi kolimiseks sai ta soovist sünnitada lapsed Eestis, kuna Eesti tundub talle turvaline.

Ka respondent number 27 on põhjuste juures välja toonud lapsehoolduspuhkuse lõppemise ja sellest tingitult vajaduse otsuseid teha. Samas on ta mõjutegurite küsimuse juures toonud välja hoopis uue ning tõsisema probleemi – illegaalina USAs viibimise. Sellest tingitult stabiilsuse otsimise.

Ühe inimese ränne ühest riigist teise mõjutab ka rändaja lähedasi. Koduriigist lahkudes jäävad maha pere, sugulased, sõbrad, töö- ja koolikaaslased. Uues riigis leitakse uusi tutvusi ning kohtutakse inimestega, kellest võivad saada lähedased sõbrad. Sellest tulenevalt võib eeldada, et tagasirände otsuse langetamisel võib olla suur mõju perel ja sõpradel. Seetõttu puudutas üks uurimustöö küsimus lähedaste arvamust respondendi tagasirände kohta. Küsiti, **kas respondendi lähedased võõrriigis ja Eestis olid tema tagasirändeotsusega rahul**. Vastust paluti selgitada ka lähemalt.

R5: „*Pigem üllatunud. Pere Eestis oli rahul. Välismaa sõbrad mitte nii väga.*“

R7: „*Kuidas keegi. Soome poolsed sõbrad ja pere pigem mitte, Eesti poolsed pigem jah. Eks igaüks arvab, et nende valikud on parimad.*“

R9: „*Võõrriigis (sõbrad, tuttavad, töökaaslased) kindlasti mitte, Eestis muidugi!*“

R19: „*Jah, sealsed tuttavad olid üllatunud, aga siin Eestis olid kõik õnnelikud, et tegin sellise valiku.*“

R20: „*Sõpradel Iirimaal oli kahju, et minema läksin. Nad teadsid, et see on see, mida soovisin ja seepärast toetasid mind, aga kartsid, et kas saan Eestis madalate palkade juures oma eluga hakkama. Eestis olevad sõbrad arvasid, et olen segi läinud, et siia masendavasse kohta tagasi taha. Pere toetas mu otsust.*“

R21: „Ema ja õed küsisid korduvalt kas ma olen oma otsuses kindel, kuna Eesti palgad on 3 korda väiksemad kui Soomes. Eesti poolsed sugulased ootasid meid juba ammu tagasi.“

R23: „Kodused olid muidugi rahul, et naasen, kuigi ema oli skeptiline, et kas Eesti riigis midagi ees on üldse ootamas, et siia tagasi tulla. Võõrriigi lähedased mõistsid, et pean viisa lõppedes lahkuma niikuinii, kuigi võiksin ikkagi proovida kauemaks jääda.“

R24: „Ei olnud. Vanematega tekkis algul tüli, kuna nemad elavad Soomes ja nende arust tulla madalama palga ja viletsama elu peale oli lollus. Iirimaal sõbrad arvasid sama.“

Vastustest selgub, et Eestis olevad lähedased on enamasti tagasirändaja otsusega rahul. Samas ilmneb ka mure tagasirändaja majandusliku toimetuleku pärast – võõrriigis on sissetulek võrreldes Eestiga suurem ning kardetakse elukvaliteedi langust. Lisaks elukvaliteedi langusele kumab mõnest vastusest läbi ka üldine rahulolematuse Eestis, nimetades Eestit näiteks „masendavaks kohaks“. Lähedased võõrriigis seevastu ei ole enamasti respondendi Eestisse tagasi kolimise otsusega rahul olnud. Pigem on respondendi sellise otsuse üle väljendatud üllatust ning imestust, et minnakse tagasi madalama elatustasemega riiki.

Võib järeldada, et tagasirände otsuse langetamine ei ole sugugi lihtne ning mõjutab lisaks tagasirändajale ka paljusid teisi. Nagu eelnevatest respondentide tsitaatidest selgus, võib tagasirändaja otsus kodumaale naasta tekitada isegi lähedastevahelisi konflikte ning arusaamatusi. Suurim mure tagasirände otsuse juures on majanduslik toimetulek. Enamasti on olnud välisriigis elades elatustase kõrgem kui kodumaal ning sellest tingitult on tagasirände otsuse õigsuses kahelnud nii tagasirändajate lähedased kui ka sõbrad-tuttavad.

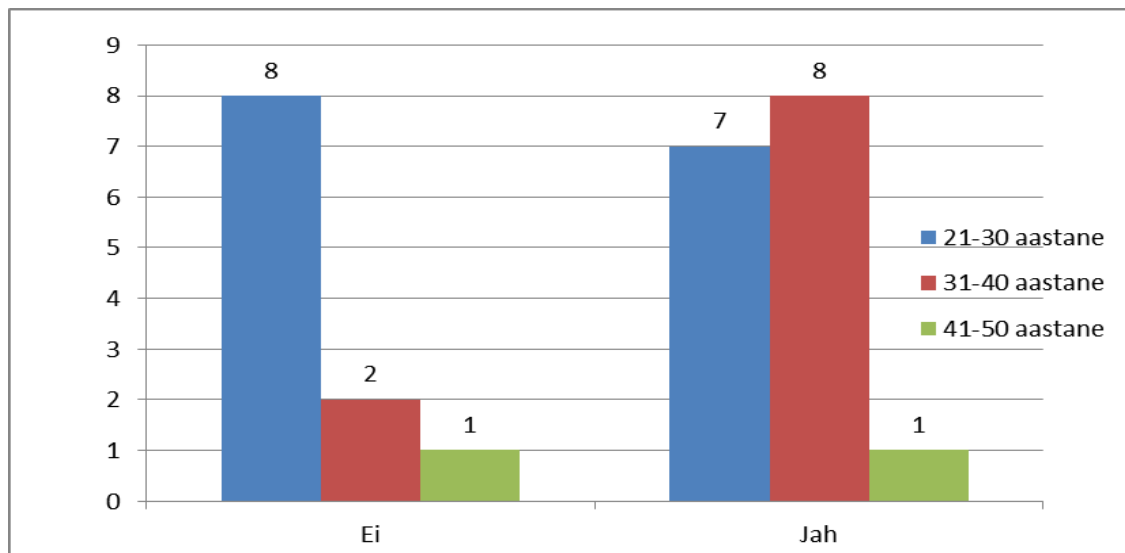
2.3.2. Tagasirännanute kohanemine Eestis

Kohanemisega toimetulek võib sõltuda väga erinevatest teguritest ning kohanemiskeskused on normaalne nähtus ka võõrsilt kodumaale tagasi pöördujatel. Võõral maal elades on enamasti inimestel meeles kodumaast pigem head küljed ning selle abil luuakse positiivseid pilte, millest unistada. Negatiivsed pooled kodumaast on

sageli ununenud. See võib omakorda põhjustada probleeme kohanemisega kodumaal. Käesolevas alapeatükis vaadeldakse respondentide kohanemisega toimetulekut Eestis.

Töö on see, mis viib tihti inimesi koduriigist eemale. Samas selgus eelnevas alapeatükis, et mõnikord võib olla töö ka tagasirände põhjuseks. Respondentidelt küsiti, **kas nad on leidnud Eestisse naastes haridusele ja soovidele vastava töö** (vt Joonis 4). Respondentidest 11 vastasid, et ei ole leidnud Eestisse naastes haridusele ja soovidele vastavat tööd, kuid 16 respondenti on.

Kui võrrelda soovitud töö leidmist vanuselises jaotuses, siis on näha, et 21-30 aastaste seas oli vastanuid peaaegu võrdselt – kaheksa respondenti ei ole leidnud meelepärast tööd ning seitse on leidnud meelepärase töö. Üpris suur erinevus esineb 31-40 aastaste seas, kus on tugev ülekaal meelepärase töö leidnute poolel. Antud vanusegrupis oli kümme respondenti ja nendest koguni kaheksa on leidnud meelepärase töö. Seejuures tuleb tähele panna, et kõnealusel vanuserühmast kaks inimest omandavad kõrgharidust ja ei tööta hetkel. 41-50 aastaste tulemus jaguneb pooleks – üks neist on leidnud meelepärase töö ja teine mitte.

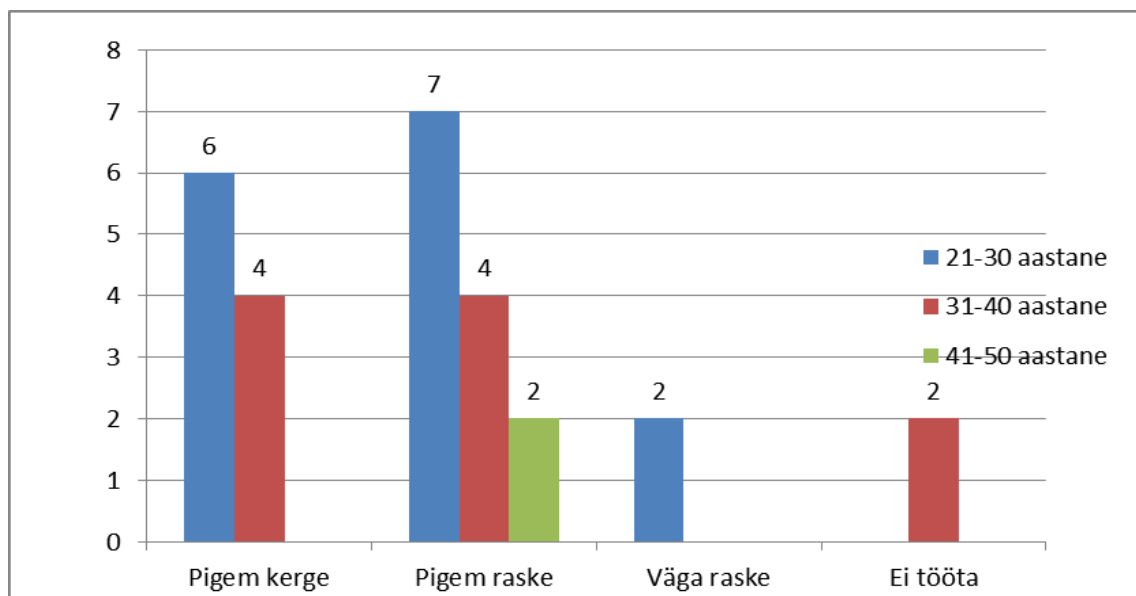

Joonis 4. Erialase töö leidnute/mitteleidnute osakaal (autori koostatud).

Tulemuste põhjal võib järeldada, et 31-40 aastastel on soovidele ning haridusele vastava töö leidmine tõenäolisem. Põhjuseid võib olla mitmeid, kuid ilmselt on antud vanusegrupi inimestel juba piisavalt teadmisi ja kogemusi oma valdkonnas ja seeläbi on

töö leidmine kergem. Lisaks võib eeldada, et selle vanusegrupi inimeste ootused ning eesmärgid on realistlikumaid ning tegutsetakse sihikindlamalt.

Järgnevalt küsiti respondentidelt, **kui kerge või raske töö leidmine nende jaoks oli**. Joonisel 5 on näha, et pigem kergeks hindasid töö leidmist kümme respondenti. Neist kuus on noorimast vanusegrupist 21-30 ja neli on vanusegrupist 31-40. Üle poole vastanutest ehk 13 inimest leidsid, et töö leidmine Eestisse naastes on olnud pigem raske. Kahele respondendile noorimast vanusegrupist on olnud töö leidmine väga raske. Kaks respondenti ei hinnanud töö leidmist, kuna on hetkel üliõpilased ning ei tööta.

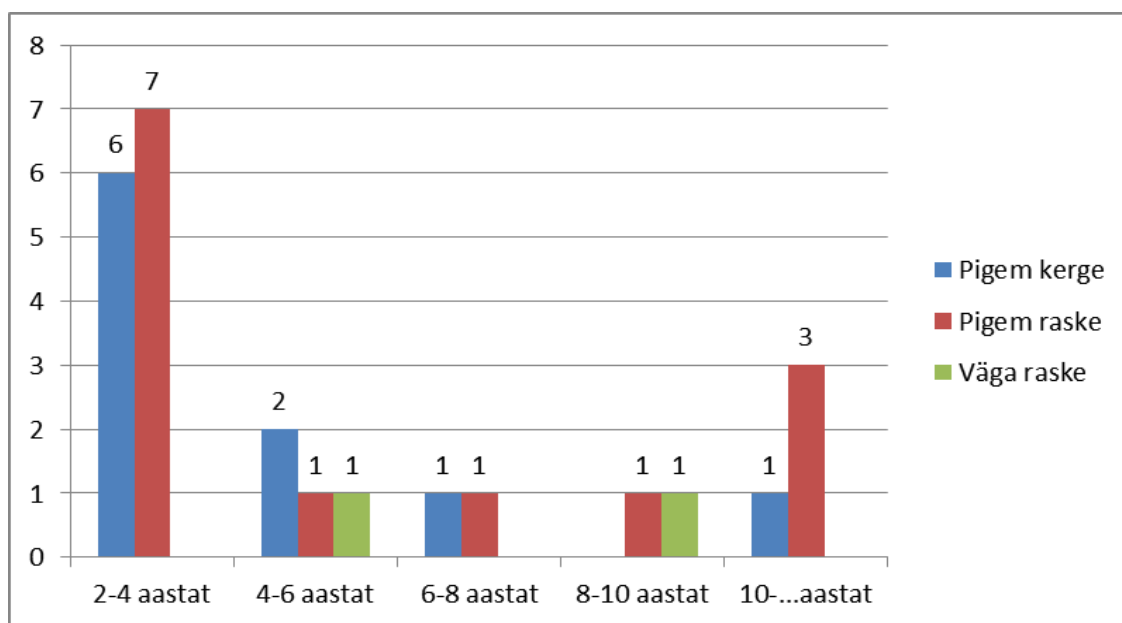

Joonis 5. Respondentide hinnang töö leidmisele võrdluses vanusega (autori koostatud).

Antud tulemuste põhjal ei ole võimalik järeldada, et tagasirändajate vanus oleks otsene mõjutaja töö leidmisel. Samas on siiski näha, et suuremale enamusele on olnud töö leidmine vähemal või rohkemal määral raskusi valmistav. Tähelepanuväärne on fakt, et kuigi 31-40 aastased on kõik leidnud meelepärase või haridusele vastava töö, siis pooltele neist on töö leidmine olnud siiski pigem raske. Väga raskeks osutus töö leidmine ainult kahele respondendile, kes mõlemad kuuluvad 21-30 aastaste vanusevahemikku. Mitte ühegi 31-50 aastase respondendi jaoks ei osutunud töö leidmine väga raskeks.

Edasi võrreldi (vt Joonis 6), **kas töö leidmise ja Eestist ära oldud aja vahel võib olla seos**. Selgus, et ligi pooltel kaks kuni neli aastat eemal olnutel on olnud töö leidmine

pigem kerge või pigem raske. Väga rasket selles kategoorias ei esine. Ülejäänud respondendid jaotuvad suhteliselt võrdselt teiste eemal oldud ajagruppide vahel. Neli või kauem aastat välismaal elanute kategoorias on 12 respondenti ja nendest kaheksal on olnud töö leidmine pigem raske või väga raske. Neljast kolmel kümme või kauem aastat välismaal elanud respondendil on olnud töö leidmine pigem raske. Kõiki ajakategooriaid arvesse võttes ei ilmne siiski olulist seost töö leidmise ja eemal oldud aja vahel.

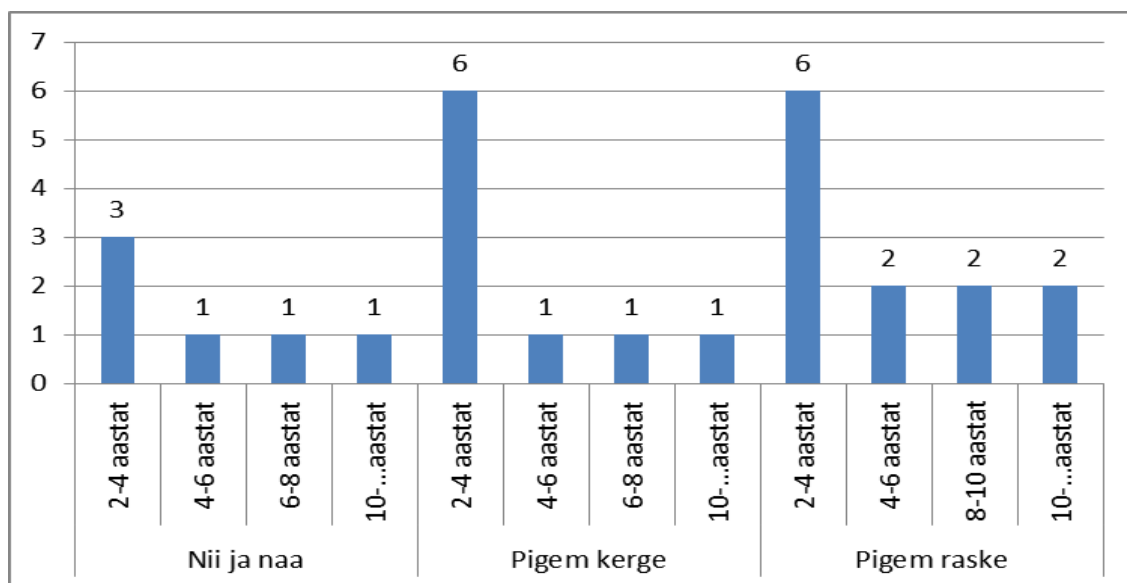
Joonis 6. Respondentide hinnang töö leidmisele võrdluses Eestist ära oldud ajaga (autori koostatud).

Ankeedis oli küsimus **uuesti kohanemisest Eesti ühiskonda**, kus respondentidel paluti anda hinnang ning seda ka põhjendada. Respondentidest 12 hindas kohanemist pigem raskeks. Mõnevõrra üllatav on seejuures fakt, et pooled neist, ehk kuus respondenti olid Eestist ära vaid alla nelja aasta. Ülejäänud kuus respondenti antud kategoorias jagunesid võrdselt. Kohanemist pigem kergeks hinnanuid oli üheksa. Nendest kuus oli samuti Eestist ära olnud alla nelja aasta. Nii ja naa vastajaid oli samuti enim esimeses kategoorias ehk alla nelja aasta eemal Eestist (vt Joonis 7).

Vastuste põhjal võib eeldada, et „nii ja naa“ kirjelduse valinutel oli üldiselt kohanemine kerge, kuid sellegipoolest esinesid mingisugused probleemid, mille tõttu ei olnud

võimalik väita, et kohanemine oleks olnud „pigem kerge“. Samas ei olnud need probleemid tõenäoliselt piisavalt olulised, et hinnata kohanemist „pigem raskeks“.

Joonis 7. Respondentide hinnang Eestis kohanemisele võrdluses välismaal elatud ajaga (autori koostatud).

Respondendid, kelle jaoks on kohanemine olnud pigem kerge, põhjendasid hinnangut järgnevalt:

R2: „Kerge, rohkem keeli rääkides leiab alati kiiresti töö ja ka hea elu.“

R3: „Kerge, ma ei ole kunagi tõsiselt kaalunud Eestist igaveseks ära minemist ja võtsin mujal elamist pigem episoodina. Sestap olin kogu aeg jooksvalt ka Eesti elu ja arengutega kursis.“

R4: „Kerge, aga tegutseda tuleb rohkem.“

R12: „Kerge, kõik olid ikka "omad".“

R16: „Pigem kerge, ainult raske oli mõista liigset negatiivsust ja pidevat rahulolematust ümbritseva suhtes.“

R22: „Väga kerge, poleks nagu ära olnudki. Kontaktid – nii tööalased kui eraelulised olid kogu aeg olemas“

R27: „Ma ei olnud Eestist eemal nii pikka aega, et see oleks olnud raske. Mul oli ka alles minu töökoht. Samas annab välismaal elamine, minu puhul suurriigi suurlinnas

New Yorgis, palju juurde, avardab maailmavaadet. Eestis on siimaani väga oluline väline, kõigil on vaja kõigile näidata või tõestada oma edukust. USAs ei huvita sinu väline klants kedagi, inimestel on pikka aega olnud sellised võimalused, mida meil polnud, ning neil pole vaja midagi kellelegi tõestada. Eestis on igaüks staar ja tähtis nina, USAs ollakse üks pisike terake liivas.“

Selgub, et kohanemist lihtsustab tihti see, kui inimene on välisriigis elades hoidnud end kursis Eestis toimuvaga. Jälgitakse Eesti meediat ning suheldakse sugulaste ja sõpradega. Üks olulisi tegureid ongi kontaktide säilitamine, mis lihtsustab kohanemist. Vastuste põhjal võib eeldada ka seda, et kergemini kohanenutel on õnnestunud oma välismaalt saadud kogemusi ning keeleoskust hästi „müüa“ ning seeläbi saanud positiivseid tõukeid kergemaks kohanemiseks.

Järgnevalt mõned näited, kuidas põhjendasid kohanemist pigem raskeks hinnanud oma vastuseid:

R5: *„Kohanemine võttis päris kaua aega, üle aasta vähemalt. Kogu elukorraldus oli võõras, vahepeal oli palju muutunud ka. Inimeste suhtumine oli võõras (pigem negatiivne hoiak).“*

R7: *„Pigem raske. Eesti eluolud erinevad Soome omadest täiesti. Soomes on tänavad puhtad, turvalised ja ei ole hulkuvaid loomi, asotsiaale jne. Riik pakub rohkem sotsiaalabi. Seadused on rangemad ja nendest peetakse kinni. Eestis tuleb kõigega ise hakkama saada, riik ei abista. Tööd on raske leida, sest töötuid on palju. Tööandja suhtumine on selline, et kui midagi paluda julged, siis mine parem minema, nagunii on kohe järgmine inimene võtta. Tööpäevad võivad olla väga pikad. Pause ei anta jne .“*

R8: *„Inimesed on ikka Eestis üsna õelad ja ei naerata, mis oli harjumatu... kollektiivis käis üks ussitamine, mis tegi töötamise raskeks. Palgatase jätab soovida, isegi üürimaksmine ei toimi, kui üksi elada.“*

R19: *„Kohanemine võttis 2 aastat aega, enne kui enam ei võrrelnud kahte riiki omavahel.“*

R20: *„Pigem raske. Välismaal on inimesed palju sõbralikumad ja positiivsemad (isegi kui see on vaid pinnapealne, muudab see taju paremaks). Kuna töötasin*

klienditeeninduses ja ka Eestis leidsin töö klientidega, siis on seda vahet väga näha. Tihti on tunne, et inimesed peaksid üles ärkama, et kõik ei ole ju nii hull. Samuti on eestlased väga kinnised. Loomulikult pole kõik ühesugused, aga räägin üldisest muljest. Olen ka tähele pannud, et minu maitsemeel on muutunud ja ka toidu valimine. GMO-st ei teata siin midagi ja ei näe ka vastavaid märgistusi. Kuigi ma ei taha seda tunnistada, siis pea kuus aastat äraolekut on mind väga mõjutanud ja muutnud. Aga olen selle üle õnnelik, sest minu silmaring on palju laiem ja vaatan maailma teistsuguse pilguga. Inimesed, kes pole sarnases olukorras olnud ei mõista mind.“

R25: *„Raske. Kõik samas hinnas mis võõrsil ja isegi kohati kallim. Rahaliselt oli kõige raskem kohaneda.“*

„Nii ja naa“ vastusevariandi valinute põhjendusi:

R17: *„Keelebarjäär oli tekkinud, kuna olin kaua ära. Eesti majandus väga palju muutunud. It-alane areng on Eestis olnud kiirem kui seda oli Iirimaal.“*

R18: *„Raske oli riigi poolsete sotsiaalsete tagatiste olematuse tõttu, kuna olin harjunud Austraalia poolt pakutud tuge dega.“*

Nagu vastustest selgub, on tagasirännanutel raske harjuda eestlasliku tõsidusega ning kinnisusega – häirib eestlaste negatiivne hoiak. Välismaal on inimesed tihti avatumad ning kuna Eestlane on võrdlemisi kinnine, on sellega raske harjuda. Lisaks on väljarände sihtriigid enamasti majanduslikult kõrgemal tasemel kui Eesti ning seetõttu on oluline aspekt ka Eestis teenitav raha, ehk võõrriigiga võrreldes madalam elatustase, mis muudab kohanemise raskemaks. Veel üheks oluliseks teguriks, miks kohanemine raske on olnud, peetakse ka turvatunde puudumist – seda nii töö kui riigi tasandil. Paljudes riikides on sotsiaalsüsteemid kõrgemal tasemel kui Eestis ning inimesed on harjunud elama teatava turvatundega, et häda korral on riiklik abi inimväärseks eluks elementaarne ning tagatud.

Järgmiseks uuriti respondentidelt täpsemalt, **milliseid kohanemisprobleeme** on ette tulnud. Küsimusele vastamine ei olnud kohustuslik, kuid enamik respondente pidas oluliseks siiski vastata.

R2: *„Suhtlemine on raskem, kuna maailmavaade on muutunud.“*

R6: „Inimestevaheline suhtlemine (kinnisus, umbusaldamine jne). Mulle öeldi otse: „Mis sa särad!“ Tulin kodumaale, õhinat täis, aga üsna pea mu õhin vaibus... Sain küll ka töökoha (4 kuud peale naasmist), aga kuna ma ei olnud Eesti süsteemide ja seaduste ja elu-oluga nii hästi kursis, siis ei pidanud sel töökohal kaua vastu. Otsustasin iseseisvalt tegutsema hakata.“

R7: „Tööl kindlasti palk ja sellesse suhtumine. Soomes oli alati palk õigel ajal arvel, Eestis ei tea kunagi kindlalt. Töötajasse suhtumine on kordades halvem.“

R10: „Tundsin, et pean rohkem vaeva nägema koolis, et suhteid luua. Inimesed on rohkem endasse hoidvad. Teeninduse erinevused jäid ka silma.“

R15: „Kinnine olek, ebasõbralikus - eeldatakse, et oskad kohe uues kohas kõike.“

R19: „Inimesed ei naera nii palju ja on kinnisemad. Kõige raskem oli harjuda kliimaga. Liiga pilves ja palju vihma.“

R23: „Alguses oli keel natukene raske tagasi soravaks saada, sest väga kerged sõnad ei tulnud meelde ja kogemata sattusid inglise keelsed sõnad ka jutu sekka. Tööintervjuul ei tulnud sõna "papp" meelde ja jättis mind veidi piinlikku olukorda.“

R26: „Kuna ma elasin Soomes maapiirkonnas, siis tagasi Tallinnasse tulla oli alguses raske, kõik oli teistmoodi, elurütm, palju rohkem inimesi. Alguses oli see väsitav. Kuna Eestis on siiski suurem osa minu tutvusringkonnast, sõpradest ja perest, siis nendest on alati abi kohanemisprobleemide juures.“

Ka see küsimus tõi enim välja ühiskonnastase kriitika – eestlane on endasse sulgunud ning kinnine ja umbusaldav. Mujal maailmas on inimesed tihti avatumad ning muretumad. Seega võib Eestis olla keeruline kohaneda sellega, et ümbritsevad inimesed on tunduvalt suletumad kui olid võõrriigis. Üks korduvalt mainitud kohanemisprobleemidest on see, et Eestis peab tööl rohkem pingutama ning tõestama enda võimekust.

Võõrriiki kolides on tavaline, et tehakse põhjalik eeltöö ning valmistatakse muudatusteks ette. On olemas ettekujutused ja ootused, milline saab olema elu uuel maal ning ollakse valmis kohanemiskusteks. Tagasi kodumaale kolimisega võib tõenäoliselt tõmmata sarnaseid paralleele. Kuid tuginedes Netole (2010) võib väita, et

koduriiki naasmist võidakse pidada väikeseks ning suhteliselt murevabaks muutuseks. Tegelikult võivad tagasirändajad aga kohata elukohariiki vahetades samasuguseid probleeme kui teised võõrriigist tulnute rühmad. Seepärast küsiti ankeedis küsimus, kus paluti respondentidel kirjeldada, **milliseid positiivseid või negatiivseid üllatusi ja ootamatusi** Eestisse tagasi kolimine kaasa tõi.

R2: „Pere vastuvõtt oli suht negatiivne.“

R3: "Aeg-ajalt pärast tagasikolimist üllatab ikka ja jälle, kui palju on Eesti ühiskonnas mõnel teemal pimedat viha. Muidugi see on vist pigem universaal, sest igas riigis on oma teemad, mille peale kõik pöördesse lähevad. Aga kuidagi tahaks sisimas, et oma maa ja rahvas oleks teistest parem. Samas positiivne üllatus või meeldetuletus oli see, kui sujuvalt ja mõnusalt kõik toimib. Bürokratia on minimaalne, kõiki protsesse ja asjaajamisi püütakse muuta aina kiiremaks, mugavamaks, lihtsamaks.“

R4: „Positiivne, et tööd sai ruttu ja tegelikult on Eestis palju parem kui mujal.“

R5: „Ootamatu ja üllatav oli see, et ma ise olin rohkem tolerantsem ja enesekindlam.“

R22: „Üllatav oli Eesti kõrgele tõusnud hinnatase. Samuti see, et peale 5 a äraolekut olid professionaalsed oskused endiselt alles.“

R25: „Mina olin üllatunud, kui palju ma enesekindlust välismaal elades sain. Üllatas, kui raske on jälle oma stabiilset elu üles ehitada.“

Selgub, et inimesi on üllatanud neid ümbritsevas keskkonnas ning inimestes toimuv, kuid üllatusi on leitud ka iseendast. Võõral maal elamine ja hakkama saamine on tihti katsumuseks. Hakkama tuleb saada võõra keele, kultuuri ja keskkonna tundma õppimisega. Seeläbi toimub inimeses areng, kus ta üha enam kohaneb ning sulandub uue keskkonnaga. Tagasi Eestisse kolides aga märgatakse, et mujal elatud aeg on teinud nendest enesekindlama ning küpsema inimese, kes näeb maailma avarama pilguga kui enne. Samas – nii nagu kinnitab R25 vastus, on ühest küljest üllatav kasvanud enesekindlus, kuid teisest küljest see, et Eestisse tagasi kolides on kohanemine ning stabiilsuse saavutamine keerulisem kui algselt arvati.

Inimese põhivajaduste püramiidis on üks vajadustest armastuse- ja kuuluvusvajadus. See tähendab, et inimesele on loomupärane ja oluline, et ta oleks armastatud ja ta

kuuluks kuhugi. Seetõttu uuriti respondentidelt, kas **nad tunnevad end täisväärtusliku liikmena Eesti ühiskonnas**. Vastust paluti ka põhjendada. Vastused jagunesid kolmeks – „jah“ (16), „ei“ (6) ja „nii ja naa“ (4).

Järgnevalt mõned näited erinevate vastuste põhjendamisest. Need, kes tunnevad end Eesti ühiskonda kuuluvat vastasid järgnevalt:

R3: „*Jah. Mul ei tule isegi pähe ühtegi varianti, kuidas võiks teisiti olla.*“

R7: „*Jah, sest tean, et Eestis käivadki asjad nii nagu nad käivad.*“

R11: „*Jah. Elades kolm aastat võõras riigis, siis patriotism on suurem, kui enne Soome kolimist. Väärtustan Eesti riiki rohkem, kui enne Soome kolimist ja olen aru saanud, et me peame ise oma riigi nimel rohkem vaeva nägema, mitte ootama, et kõik meie eest ära tehakse.*“

R15: „*Jah. Kuna tean kuidas on võimalik veel elada.*“

R16: „*Jah, ma oskan Eesti juures hinnata positiivseid omadusi, need kaaluvad puudused üles.*“

R19: „*Nüüd tunnen küll, kuna kaheksa aastat juba siin tagasi ja harjunud miinuste ja plussidega*“

R23: „*Tunnen ikka. Olen samasugune marionett nagu ülejäänud lihtrahvas, kes kellegi teise jaoks rassib, et saaks õhtul leiba lauale lubada.*“

R26: „*Jah. Olen alati tundnud. Isegi kui ma elasin üle kahe aasta Soomes, ei salanud ma kunagi seda, et olen eestlane.*“

Võõras riigis elamine on laiendanud inimeste silmaringi. Tänu sellele osatakse ka paremini märgata, mis on Eestis hästi ning mis halvasti. Kuigi vastustest paistab ka kriitikat, on „jah“ vastajate seas selge ülekaal patriotismil, mis on välisriigis elades kasvanud.

Need, kes vastasid, et ei tunne end Eestis täisväärtusliku liikmena, on põhjendanud vastust järgmiselt:

R2: „*Ei. Tunnen ennast paremini Prantsusmaal – nii elu kui ka pere suhtes.*“

R8: „Ei. Kohati tundub, et Eesti riik ei soovi, et eestlased elaksid Eestis. Palga tase on ikka liig mis liig, normaalne pereelu puudub ja lapse tegemine ei tule kõne allagi, kui just üks vanematest ei käi välismaal tööl. Hinnad poes on tõusnud peale eurot väga palju. Nt 150g šokolaad maksis seitse krooni, nüüd maksab 1.25 eurot. Aga palka ei tõsta keegi“

R12: „Ei tunne, sellepärast uuesti ära kolisingi.“

R20: „Ei tunne ennast täisväärtusliku liikmena. Tunnen, et Eestis ei hoolitseta inimeste eest. Tööl peab rabama nagu segane ja selle eest saab väikest tasu. Arsti juures käies ei huvita kedagi, mis sul viga on, tahetakse ainult kiiresti sind kabinetist välja saada. Ja hetkel suuri makse makstes olen muidugi ühiskonnale kasulik, aga kui ükskord pensionile jään, siis peab vist „turbonuudleid“ sööma hakkama, sest pensionid on väiksed. Asjad on paigast ära siin.“

R21: „Kuigi mulle meeldib Eestis elada pean siiski vastama, et ei, kuna Eestis ei arvestata inimestega nii nagu Soomes. Lasterahad on olematud ja tööd rabad sama palju või rohkemgi veel ja palka saab naeruväärselt vähe.“

R25: „Ei. Meie riik ei hoolitse rahva eest üldse. Maakohtades puudub elu.“

Nii ja naa vastajad põhjendasid vastust järgmiselt:

R5: „Nii ja naa, ma ei tea, mida selle all mõeldakse. Mu elus on suuri pööordeid toimunud peale naasmist, tervis on siin kapitaalselt kehvaks läinud ja liikumispuudega inimesena ma näen ühiskonnas veel palju arenguruumi – puudega inimeste elu võiks siin rohkem väärtustada.“

R10: „Mõneti, mitte veel päris võibolla. Minu alaline sissekirjutus on ikka veel Iirimaal. Aga pean ennast igati eestlaseks.“

R24: „Nii ja naa. Kui võtta üldiselt siis muidugi tunnen. Kui võtta täpsemalt siis mitte. Näiteks kui vaadata poliitika poolele, siis valida võime me kodanikuna keda soovime, aga midagi see Eesti heaolule ei anna. Tehakse ikka nii nagu riigikogus soovivad. Rohkem nagu ei oskagi sellele küsimusele vastata.“

Kuigi suurem enamus ehk 16 respondenti tunnevad end Eestis täisväärtusliku ühiskonnaliikmena, on end Eestis kehvasti tundvate tagasirännanute osakaal siiski suur.

Mõnede respondentide silmaring on mujal elades avardunud selliselt, et märgatakse ning hinnatakse kõrgelt seda, mis on Eestis hästi. Mainimata ei jää ka negatiivsed küljed, kuid nendele ei pöörata nii suurt tähelepanu ning positiivne kaalub negatiivse üle.

„Ei“ variandi valinud respondentide vastustest selgub, et mõnede jaoks on olnud kohanemine nii keeruline, et on juba Eestist uuesti lahktud. Põhilised põhjused, miks ei tunta end täisväärtusliku ühiskonnaliikmena, on sotsiaalse ning majandusliku turvatunde puudumine. Tõenäoliselt on turvatunne olnud võõrriigis elades kõrgem ning seetõttu tekib tunne, et ei kuuluta Eestisse. Samas viitavad vastused ka sellele, et tuntakse end küll Eestisse kuuluvat, kuid üldine meelestatus on kriitiline. Kui inimene ei tunne ennast ühiskonda kuuluvana või kui ühiskond ei paku sellist turvatunnet, nagu inimene ootab, siis suureneb tõenäosus uueks väljarändeks.

Tagasirännanute kohanemise hindamiseks küsiti lisaks teistele küsimustele ka seda, **kas respondendid on tundnud end Eestis tõrjutuna**. Vastusevariandid olid „jah“, „ei“ ja „vahetevahel“. 27-st kuus respondenti, kellest neli on naised ja kaks mehed, on vahetevahel tundnud end Eestis tõrjutuna. Ülejäänutel ei ole sellega probleeme esinenud. Ilmnes ka fakt, et kõikide end tõrjutuna tundnud respondentide jaoks on olnud kohanemine raske. Põhjused, miks tuntakse end tõrjutuna, on järgnevad:

R5: „On ette tulnud sellist suhtumist, et "Elasid seal pudrumägede maal, mis häda sind siia tagasi ajas? Ära tule nüüd siin meid õpetama".“

R7: „Kui pidin terviserikke tagajärjel haiglasse minema (saadeti erakliinikust, vastavad dokumendid näpus) ja selgitades valvearstile oma tervislikku olukorda vastas tema: "Nojah, mis Sa siit tahad? Mis me siis nüüd Sinuga tegema peame?" Tegu oli tõsise rikkega ja veetsin nädala intensiivravis. Arsti suhtumine oli selline, et tundsin, et mul ei ole õigust arstiabi saada. Sarnaseid olukordi on mitmeid.“

R8: „Inimesed, kes ei ole ise välismaal töötanud tunnevad kohati kadedust ja hakkavad õelutsema. Või siis unustatakse ära, et olen ka Eestis tagasi.“

R13: „Tihti vaadatakse tänaval riietusstiili vms asjade poolest natuke viltu.“

R21: „Arstil käies näiteks lapsega, kui mainida veel et laps on sündinud Soomes siis tuleb sealt vastu vahel väga huvitavaid asju. Nt „Ah nendel Soomes sündinutel koguaeg mingid jamad küljes“.“

R23: „Tööandjatel on suhtumine, et kui meeldi, siis mine ära – meil on järjekord ukse taga.“

Selgub, et tõrjutuna tuntakse end erinevatel põhjustel. Levinuim on see, et ühel või teisel viisil heidetakse tagasirändajale halvustavalt ette tema välismaal elamist. Kahel korral kuuest on mainitud tõrjutuse tunne seoses meditsiiniga, kus on olnud ebameeldivad kogemused.

Järgmises küsimustegrupis uuriti, kas respondendid on kogenud **enda kui tagasirännanu suhtes negatiivset või positiivset suhtumist**. Vastusevariandid olid „ei ole“, „jah, vahel“, „jah, tihti“ ja „ei oska öelda“.

Positiivse suhtumise juures vastasid kaks respondenti „ei ole“, seitse vastasid „ei oska öelda, kümme vastasid „jah, vahel“ ja kaheksa vastasid „jah, tihti“. Selgitustena toodi välja muuhulgas järgmist:

R5: „Minu õpi- ja töökogemuste osas – on soovitud koostööd teha jne.“

R10: „Kui põhjendan miks ma tagasi rändasin, on inimesed tihtipeale toetava suhtumisega.“

R15: „Keeleoskus oli parem, kui kaastöötajatel. Samuti ka lai silmaring (seda tööalaselt).“

R17: „Toonud natuke Iirimaa kultuuri oma seltskonda.“

R24: „Sõpruskonna ja uute tuttavate poolt. Alustasin Eestis praktiliselt miinimum palgaga, aga nüüd ei näe soovi minna välismaale tööle kuna töö on tasuv. Rabelemist on olnud palju ja paljude jaoks see ongi üllatav kuidas ma olen viitsinud. Selles osas on tunnustust palju.“

Negatiivse suhtumise kogemise küsimuse juures jagunesid vastused järgmiselt: 16 ei ole tundnud enda kui tagasirännanu suhtes negatiivset suhtumist, seitse respondenti vastasid

„jah, vahel“ ja neli respondenti „ei oska öelda“. Selgituseks on kommenteeritud muuhulgas vastust järgnevalt:

R5: „*See on vist see üleüldine suhtumine, et mis sa siia tagasi tulid sealt kullaugust.*“

R8: „*Arvatakse, et käisin miljoneid teenimas. Ja siis hõõrutakse seda nina alla. Suhtumine tundub ka üleolev.*“

R18: „*Mõned ei saa aru, miks naasta mitmekordselt väiksema palga peale.*“

R19: „*Osade poolt olen saanud kommentaare, et olen rumal, et siia tagasi tulin, sest siin pole midagi head.*“

R20: „*Tuttavad ei saa aru, milleks siia masendavasse kohta tagasi tulla.*“

R21: „*Paljud ütlevad, et oleme imelikud, et Eestisse tagasi tulime, kuna siinne seis ei ole just kõige parem nii rahaliselt kui ka töö leidmise suhtes.*“

Nagu eelnevast selgub, on tagasirändajad kogenud nii positiivset kui ka negatiivset suhtumist. Positiivset suhtumist on kogetud rohkem kui negatiivset, ning seda enamasti lähedaste poolt, kes on tagasirändaja koju naasmise otsusega rahul. Kuid lisaks lähedaste ringile on kogetud positiivset suhtumist ka näiteks tööl, kus väärtustatakse välismaal saadud kogemusi, teadmisi ning võõrkeele head oskust. Positiivselt on suhtutud ka sellesse, kui tagasirändaja toob kaasa võõramaa kultuuri ja jagab seda teistega.

Negatiivse suhtumise juures selgus, et halvustatakse respondendi otsust tagasi Eestisse kolida. Tihti ei mõisteta, miks tullakse tagasi madalama elatustasemega riiki väiksema palgaga tööle. Tõenäoliselt ise Eesti eluga rahulolematud inimesed on kritiseerinud nii Eesti elatustaset kui Eestit üldiselt, nimetades Eestit muuhulgas „masendavaks kohaks“.

2.3.3. Tagasirännanute toimetulek kohanemisprobleemidega

Käesolevas alapeatükis tuuakse kogutud andmete põhjal välja, kuidas hindavad respondendid enda toimetulekut kohanemisprobleemidega. Selleks paluti respondentidel vastata küsimusele, **kas nad on saanud või vajanud kohanemisel abi või toetust.**

Vastusevariandid olid „jah“ (6) ja „ei“ (21). „Jah“ vastust paluti täpsustada – kellelt või kust on abi või toetust saadud ning milles see väljendus. Kordagi ei ole mainitud abi või toetuse saamisel ühtegi ametnikku või ametiasutust. Selgus, et kõik jaatavalt vastanud on saanud abi perekonnalt ja sõpradelt. Saadud abi on kirjeldatud järgmiselt:

R7: „*Elukaaslase vanemad aitasid soetada eluaseme.*“

R13: „*Aidati leida korter ja töö.*“

R18: „*Alguses aidati sõiduvahendiga, eluasemega ning tööga.*“

R23: „*Pere andis juhtnööre ja nõu, et kuidas tänapäeval euro ajal siin elu ka käib (lahkusin enne euro tulekut). Kuidas maksusüsteemid toimivad jne.*“

R24: „*Alguses tagasi tulles ei osanud kuhugile minna ega midagi teha. Õe abiga sain algse töökoha, pangas asjad aetud ja üürikorteri.*“

R27: „*Elasin algul vanemate juures, enne kui sai ostetud oma korter.*“

Enne kodumaale tagasi kolimise otsuse langetamist on kõik respondendid vähemal või rohkemal määral ette kujutanud, kuidas kohanemine kodumaal saab olema. Selleks, et teada saada, kas kohanemist Eestis üle- või alahinnati, küsiti respondentidelt, kas kohanemine **oli nende jaoks oodatust kergem või raskem**. Vastust paluti ka põhjendada.

Respondentidest 16 vastasid, et kohanemine oli oodatust kergem ning 11 leidsid olevat kohanemise oodatust raskema. Need, kelle hinnangul oli kohanemine kergem, põhjendasid vastust muuhulgas järgnevalt:

R1: „*Harjusin kiiresti uue tööga ja Eesti palgasüsteemiga.*“

R3: „*Muretsesin, kas mees saab elamisloa, kuidas hankida meile haigekassa, mis tööga saab... Aga kõik sai korda: elamisloa saamine oli palju kergem kui minul Mehhiko elamisloa saamine, haigekassa korraldasin meile sellega, et asutasin ettevõtte ja kolisin kõik oma vabakutselised tööd selle alla. ID-kaardiga kulus firma tegemiseks viis minutit ja alla 200 euro. Ja ka mees leidis suurema vaevata endale töö.*“

R12: „*Arvasin, et äkki ei leia kohe tööd, kuid läks vastupidi.*“

R22: „*Arvasin (ja mäletasin), et pimedaid hommikuid on raskem taluda.*“

Ülekaalus on need kelle jaoks oli kohanemine oodatust kergem. Vastuste põhjal selgub, et kergem on olnud nendel respondentidel, kes on leidnud kiiresti töö. Üks suurimatest hirmudest Eestisse tagasi kolimisel on olnud see, et ei leita piisavalt kiiresti tööd ning ei tulda majanduslikult toime. Töö leidmine annab teatava turvatunde, mis on kohanemisel väga oluline. Seepärast võib arvata, et kiire tööle saamine kergendab kohanemist ning sellega kaasnevaid raskusi.

Need vastanud, kelle jaoks kohanemine oli oodatust raskem, põhjendasid järgnevalt:

R5: „Ma lootsin, et saan kergemini tööd ja sulandun jälle seltskondadesse. Aga erialaselt on auk ikka sees ja raske on jälle kollegiaalset seltskonda leida. Ühelt poolt siis töö, teisalt aga lihtsalt jälle suhete taastamine endiste tuttavate-sõpradega (ehkki osadega sai suheldud ka väljamaal elades). Ja igapäevaelu pisiasjadega kohanemine võttis ka aega (pangandus, toit, kliima). Olin unustanud, mis keeruline kliima siin on ja kui pimedad, pikad, masendavad sügis-talved.“

R7: „Vahepealse kahe aastaga oli palju muutunud, kasvõi hinnatõusud. Lahkudes oli euro alles tulnud, nüüd on sellega seoses väga palju muutunud.“

R8: „Ma ise polnud vaimselt valmis tagasi kolima. Nägin Eestis kitsa silmaringiga inimesi.“

R17: „Ühiskond, huumor, elustiil võtab natuke aega, et harjuda.“

R19: „Inimeste käitumine ja suhtumine asjadesse oli negatiivne ja keegi ei mõistnud, miks ma nii palju naeran ja õnnelik olen. Pilgud olid kurjad, mis iganes ma algul ütlesin“

R20: „Ma arvasin, et olen ikka samasugune kui lahkudes, aga kuna välismaal elades ei viibinud ma eestlaste seltskonnas, siis koju jõudes taipasin, et olen muutunud. Pisikesed erinevused tulid vähehaaval välja.“

R21: „Rahalises suhtes - poes paljud asjad sama kallid või kallimad kui Soomes, aga Eestis peab hakkama saama kolm korda väiksema palgaga. Minul, kes on üle kümne aasta Soomes elanud ja harjunud raha vabamalt kulutama on raske harjuda kokkuhoidlikuma eluviisiga.“

R25: „Kaupade kõrge hinnatase ja reaalselt väike palk töö.“

R26: „Töö leidmine oli keerulisem kui ma arvasin. Kui Soomes jäi igal pool mulje, justkui sind oodatakse seal alati, siis Eestis oli hoopis teine suhtumine. Mõnikord tundus, et iga päev on võitlus omaette.“

Ka neid, kelle jaoks on olnud kohanemine Eestis oodatust raskem, on paraku suhteliselt palju. Silma paistab kolm erinevat põhjust, miks on kohanemine nende jaoks olnud oodatust keerulisem. Esimene on taaskord töö. Enamasti ei ole need respondendid leidnud tööd nii kiiresti kui oleks oodanud. Või on leidnud töö, kuid saadav palk ei ole vajadusi rahuldav. See omakorda on põhjustanud teise probleemi, mis teinud kohanemise keerukamaks – majanduslik toimetulek ei ole tagasirändajat rahuldav. Kuna enamasti kolitakse tagasi parema elatustasemega riigist, võib olla raske muuta oma tarbimisharjumusi ning seetõttu ei pruugi olla elu Eestis päris see, mida arvati olevat mujal elades.

Kolmas probleem, miks inimestel on keeruline kohaneda, seisneb inimestes ning ühiskonnas üldiselt. Välismaal elamine rikastab silmaringi ning avardab maailmavaadet. Hakatakse märkama ning tähelepanu pöörama teistsugustele asjadele kui oldi varem harjutud. Kohtutakse hulga erinevate inimestega ning õpitakse uusi keeli ja kultuure tundma. Eestis aga on inimesed suhteliselt kinnised ja tõsised, millega võib olla tagasirännanul väga keeruline harjuda.

Käesoleva uurimustöö teoreetilises osas on kirjutatud muuhulgas ka sellest, et kuigi tagasirännet on vähe uuritud, selgub mõnest uurimusest, et **kodumaale tagasipöördumine võib kaasa tuua samasugused või veelgi suuremad kohanemiskasvatused kui võõrsile minek**. Selle väite kohta sooviti arvamust ka respondentidelt ning seega küsiti, kas antud väidet kinnitatakse või lükatakse ümber. Järgnevalt mõned vastused:

R3: „Kindlasti ei ole olnud keerulisem. Eestis on kogu see bürokraatia pool äärmiselt sujuv ja lihtne, asjad toimivad kiiresti ja mõistlikult. Muidugi saaks alati veel paremini, aga minu meelest oleme me nii väikese ja noore riigi kohta väga hästi hakkama saanud.“

R4: „Mõnes mõttes, sest Eestis peab rohkem pingutama, mujal aga see osa kergem.“

R6: „Ei kinnita ja ei lükka ümber. Kohanemine välismaal avardas maailmapilti ja edaspidi on ilmselt kõik muud kohanemised selle võrra lihtsamad, et ootused on teised. Seega oli tagasi tulla sellevõrra lihtsam, et korra oli samas olukorras juba oldud.“

R11: „Kohanemine välismaal oli raskem ja keerulisem, sest seal ootas ees bürokraatia, mida ei osanud oodata. Eestisse tagasi kolides käis kõik väga lihtsalt, sest asjaolud ja tingimused olid teada.“

R12: „Lükkas ümber, välismaal ikka raskem. Seal pole nii palju sõpru, tuttavaid ja perekonda.“

R19: „Rahaliselt kindlasti, kuna siinsed palgad on kohati isegi naljakad.“

R21: „Lükkas ümber jah, kuna Eestis olen siiski sündinud ja ka kasvanud 14 aastat. Suveperioodil tihti seal käinud ja sugulasi tuttavaid palju Eestis. Soome kolides ei tundnud mitte kedagi, keel oli võõras ja kooli minek Soomes oli hirmutav. Kohanemiseks Soomes läks selles suhtes ikka tunduvalt kauem aega, kui nüüd Eestisse tagasi kolides, kus keel on teada ja tuttavad ees ootavad.“

R27: „Kinnitan et kohanemine Eestis oli kordades raskem. Tagasi tulles pidi kohe oma elu tagasi joonele saama – ei jäänud aega maad uurida, puhata ja plaanida, mida edasi tegema hakata.“

Kuigi oli mõni respondent, kelle jaoks kohanemine Eestis oli raskem kui kohanemine välismaal, leidis enamik vastanuid siiski, et Eestis on kohanemine kergem. Keele tundmine ning olematu bürokraatia, sugulased, sõbrad, tuttav kultuur – kõik see annab panuse selleks, et inimene kohaneks kergemalt. Lisaks ka ühe respondendi mainitud aspekt, et kui on juba korra pidanud kohanema uues riigis uue olukorraga, siis teist korda on see kergem juba seepärast, et kohanemise kogemus on varasemast olemas.

2.3.4. Tagasirändajate tulevikuplaanid

Tagasiränne võib leida aset väga erinevatel põhjustel. Olgu selleks siis pere, töö, haridus, kodumaa igatsus või mõni muu oluline tegur. Mõnikord võib toimuda tagasiränne omal vabal soovil, mõnikord sunnib selleks elu. Kas võiks siis loota, et inimene, kes on rännanud juba kord tagasi kodumaale, sinna ka tulevikus jääb? Sellele küsimusele vastuse saamiseks küsiti respondentidelt, **kas nad näevad oma tulevikku**

Eestis. Vastusevariante oli kolm- „jah“; „ei“ ja „ei oska öelda“. Vastust paluti ka põhjalikumalt selgitada.

Vastusevariandiga „jah“ vastajaid oli 14. Põhjendused olid muuhulgas järgnevad:

R3: „*Meil on kavas jätkuvalt veel mõnes riigis elada, mis meile huvi pakub, aga pigem nii, et kuus kuud seal ja siis jälle koju tagasi. Lapse haridusteed näeme kindlasti Eestis.*“

R7: „*Planeerime siia rajada oma kodu, ehitada maja.*“

R9: „*Olen otsustanud siduda oma tegemised Eestiga. Samas ei saa välistada erialase töö tegemist välismaal.*“

R11: „*Enam ei ole plaanis kuhugi välisriiki kolida. Soetatud on talukoht, mis on plaanis üles ehitada. Loodud on firma, mis annab elatist. Soomega jääb mind aga tihedalt siduma töö, sest tööd teen sisuliselt Soomele, olgugi, et elan Eestis.*“

R19: „*Mulle meeldib lihtsalt Eestis oma rahva seas. Muidugi vanus on ka selline, et ei taha enam uusi valjakutseid.*“

R21: „*Oleme perega otsustanud lõplikult kolida tagasi ja lapse panime Eesti lasteaeda. Ei taha tema elu raskemaks teha uute kolimistega. Kui suureks kasvab saab ise otsustada kus elab.*“

R26: „*Ma olen eelkõige eestlane. Siin on mu pere ja mu tugivõrgustik. Ma olen nõus ajutiselt töötama välisriigis, kui peaks juhus tekkima, kuid alati tuleks tagasi.*“

R27: „*Oleme elukaaslasega mõlemad tagasi Eestis ja on soetatud laenuga korter. Mõlemal on siin loodetavasti kindel töökoht. Palganumbrid on küll teised, kuid on teatav kindlustunne, mida USAs ei olnud. Siin on sündinud ka teine laps.*“

Eelnevad respondentide põhjendused küll ei välista vajaduse ilmnedes mõnda aega välismaal töötamist, kuid Eestisse plaanitakse siiski naasta. Olulised tegurid, miks nähakse tulevikku Eestis, kattuvad paljuski tagasirände põhjustega. Tähtsad on perekond, kodu, kodumaa jne. Tõenäoliselt mõjutab neid vastajaid kuuluvustunne – tuntakse end Eestisse kuuluva ühiskonnaliikmena. Mitmes vastuses kajastub, et plaanitakse rajada Eestisse kodu. See viitab sellele, et inimesed on mingi aja ilmas ringi

rännanud ning kui väljarände eesmärgid täidetud, plaanitakse naasta Eestisse ning jääda paikseks.

Respondentidest kolm vastasid vastusevariandiga „ei“, ehk et ei näe oma tulevikku Eestis. Põhjendati vastust järgmiselt:

R2: „*Ei, kuna tunnen, et mees ja lapsed tunnevad ennast paremini Prantsusmaal.*“

R15: „*Kuna siin (Eestis) loeb vaid nn paber. Kui sul seda pole, ei arvestata sinuga (isegi, kui oskad mingit tööd paremini aga sul puudub vastav paber). Samuti peab omama häid tutvusi.*“

R25: „*Sellises riigis pole mõtet pingutada, sest pidevalt on kohal tammumine. Siin riigis sa elu nautida ei saa vaid lihtsalt eksisteerid.*“

Antud vastustest võib järeldada, et tagasiränne ei ole sujunud ootuspäraselt. Ühel juhul on põhjus perekondlik, kus tõenäoliselt on tegemist välismaalasest abikaasaga. Teised vastused aga peegeldavad rahulolematust tööga, palgaga ning ühiskonnaga üldiselt.

Vastusevariandi „ei oska öelda“ valisid 10 respondenti, kelle põhjendused olid järgmised:

R1: „*Plaanis lahkuda taas ühel ilusal päeval.*“

R5: „*Ma ei ole siia kinni seotud ja kui võimalik ja asjaolud on soodsad, olen valmis välismaale tagasi minema. Üks põhjus taas minemiseks on meie tervishoiusüsteem.*“

R7: „*Elan üks päev korraga, ette ei mõtle.*“

R8: „*Samas tahaks Eestis elada, samas ei taha. Et endale lubada normaalset elu, peaks olema keskmine palk 1500 eurot. Paraku sellist raha teenivad vähesed.*“

R10: „*Maailm on avatum kui kunagi varem ja elukutsega mis ma omandan, saab töötada kus iganes soovin. Armastan Eestit, aga vaatab mis saab.*“

R14: „*Lähitulevikku kindlasti mitte. Võibolla kunagi, kui oma pere tekib, siis võibolla tuleme tagasi.*“

R22: „*Tuleviku osas on oma sõnaõigus ka mitte-eestlasest abikaasal. Ise jääksin suurima rõõmuga Eestisse.*“

R23: „Kõik oleneb, kas Eesti riigis palgad hakkavad veidi tõusma või mitte. Ei julge välistada, et millalgi pean taas koti pakkima.“

Selgus, 27- st respondendist on ligikaudu pooled valmis ka edaspidi välismaal elama. Suuri plaane ei tehta ning elu korraldatakse vastavalt vajadusele ja võimalustele. Mitmed respondendid mainisid, et tahaks olla Eestis, kuid madalad palgad ning kõrged hinnad ei soosi seda.

Küsitlusele vastamine eeldas, et respondent on olnud tagasirändaja rollis, kuid ei eeldanud, et peale tagasirännet küsitlusele vastamise ajal endiselt Eestis elatakse. Seepärast küsiti, et **kui nad on uuesti Eestist lahkunud, siis kuhu, kui kauaks ja miks**. Selgus, et neid, kes taas edasi rännanud, kas hooajaliselt või pikemalt, on koguni seitse.

Põhjendused olid järgnevad:

R2: „Tagasi Prantsusmaale ja jäädavalt, kuna perel on siin parem ja vabam olla.“

R3: „Olime ühe talve kliimapõgenikena Kreekas Rhodosel, aga tulime sealt kevadel koos rändlindudega jälle tagasi.“

R4: „Soome, Prantsusmaa. Parempalk.“

R5: „Norras tagasi. Oli lihtne tööd saada. Kui kauaks ei tea. Plaan on välismaal olla, aga kui kaua ma siin olen ja kuhu riiki edasi lähen ei oska öelda, aga Eestis hetkel oma tulevikku ei näe.“

R12: „Hetkel elan Soomes ja ei ole midagi pikemalt ette planeerinud. Eks see palganumber ikka loeb ka midagi. Soomest saan käia Eestis, siis kui ise tahan.“

R14: „Soome, Prantsusmaa. Parempalk.“

R25: „Olen Norras.“

Inimesele on omane, et liigutakse sinna, kus nähakse paremaid võimalusi toimetulekuks. Antud seitsme respondendi näol võib järeldada, et kõik tagasirännanud ei jää Eestisse ning lahkuvad mingi aja pärast uuesti. Põhjuseks on enamasti parempalk.

2.4. Tulemuste analüüs ja ettepanekud

Uurimustöö läbiviimiseks püstitati neli uurimisküsimust, millega sooviti välja selgitada tagasirände peamised põhjused, tagasirändajate peamised kohanemisprobleemid, nendega toimetulek ning tagasirändajate tulevikuplaanid. Uurimuses osales 27 respondenti. Enam kui pooled küsitlusele vastanutest on vanuses 21-30 aastat. Sellest võib järeldada, et tõenäoliselt on riikidevahelist kolimisotsust kergem teha nooremas eas. Nooremaid paelub maailmas seiklemine ning uute kogemuste saamine. Mida vanem on inimene, seda olulisemaks muutub stabiilsus.

Lisaks vanusele on ka pere tekkimine ning laste sündimine olulised põhjused, miks on nooremas eas kergem rännata – puuduvad siduvad kohustused. Tulemustest selguski, et 16 respondenti elasid välismaal ilma pereta. Vaid viis oli kolinud välismaale koos perega ning kuuel respondendil tekkis pere välismaal elades. Seega oli koguni 22 respondenti lahkunud Eestist ilma pereta. Lisaks selgus, et koos perega välismaal elanutel võttis tagasirände üle otsustamine rohkem aega kui üksi rännanutel.

Eelnevad järeldused langevad kokku käesoleva töö teoreetilises osas kirjeldatud Constant ja Massey (2002) uurimuse tulemustega. Ka nemad on leidnud sarnaselt käesolevale tööle, et nooremad inimesed on tõenäolisemad väljarändajad ning tagasirändajad ja perega väljarännanud on ebatõenäolisemad tagasirändajad. Uurimustöös selgus ka see, et mida lühem on välismaal elamise aeg, seda tõenäolisem on tagasiränne.

Tagasirände peamised põhjused on antud töö põhjal pere ja sugulased. See on mõistetav, kuna välisriigis elades võib tekkida puudus perekondlikust suhtlusest. Sõprussuhteid saab küll luua, kuid perekondlikku tugivõrgustikku see ei asenda. Tihti on mainitud tagasirände põhjustena ka Eesti riik ja eesti keel. Võõras kultuuriruumis elamine ja võõras keeles suhtlemine on tõenäoliselt mingi aeg huvitavad ning kergesti talutavad, kuid lõpuks võib see muutuda väsitavaks ning hakatakse tundma puudust emakeeles rääkimisest ning oma kultuurist.

Uurimustöö teoreetilises osas on kirjeldatud erinevaid rändeteooriaid, mille järgi töö on üks levinumaid rände põhjuseid. Ka käesolevas uurimuses oli töö üks tagasirände

põhjustest. Mõnel juhul oli saadud Eestis hea tööpakkumine, mõnel juhul oli välismaal töö otsa saanud ja leiti, et on õige aeg naasta kodumaale.

Eestis töö leidmine osutus uuringu respondentidele pigem raskeks – kas ei ole leitud meelepärast ja haridusele vastavat tööd või on töö leidmine kestnud liiga kaua. Samas on vanusegrupist 31-40 leidnud kõik endale lõpuks meelepärase või haridusele vastava töö. Võib arvata, et antud vanusegrupi inimestel on juba piisavalt teadmisi ja kogemusi oma valdkonnas ja seeläbi on rahuldust pakkuva töö leidmine reaalsem. Lisaks võib eeldada, et selle vanusegrupi inimeste ootused ning eesmärgid töö suhtes on realistlikumaid kui noorematel, kelle jaoks osutus meelepärase töö leidmine raskemaks. Töö leidmisel ja kohanemisel on käesoleva töö põhjal omavaheline seos, sest kiiresti töö leidnute jaoks on olnud ka kohanemine oodatust kergem.

Esmased tagasirände põhjused olid respondentidel enamasti väga sarnased. Kuid tagasirände mõjutegureid täpsemalt uurides selgus, et need on isiklikumat laadi ning sügavama tähendusega. Mõnedele on oluline sünnitada ja kasvatada lapsed Eestis, mõned hindavad kõrgelt Eesti meditsiinisüsteemi. Märgitud oli ka tõsisemaid probleeme nagu illegaalina Ameerika Ühendriikides elamine.

Kohanemine ning sellega toimetulek on väga individuaalne. Mõni inimene kohaneb kõikjal ruttu ja valutult, kuid teisele võib see olla tõeline katsumus. Käesoleva töö tulemuste põhjal võib järeldada, et tagasirännanute kohanemine Eestis ei pruugi ollavalu ja kerge. Mõnevõrra üllatavalt selgus, et tihti kritiseerivad kõrvalseisjad tagasirändaja otsust kolida tagasi Eestisse. Mitmete küsimuste juures esines vastuseid, kus mainiti, et ei mõisteta tagasirännet, kuna mujal on parem elu.

Kohanemisprobleemidena selgus kolm põhilist tegurit:

- töö leidmine on võtnud oodatust kauem aega;
- palk on tagasirändajat mitterahuldav ja majanduslik toimetulek ei ole ootuspärane;
- vaimselt ei suudeta enam kohanduda – mõttemaailm on muutunud.

Käesoleva töö tulemuste põhjal on kohanemine olnud kergem nendel, kes on säilitanud tugevad sidemed Eestis elavate sõprade, sugulaste ja töökaaslastega. Ka igapäevaeluga ning Eesti uudistega kursis olek on kohanemist kergendav. Raskemaks on teinud

kohanemise tagasirännanute tunnetus, et Eesti ühiskonna hoiak tagasirännanute suhtes on pigem negatiivne. Lisaks ka madal elatustase ning ebakindlus tuleviku suhtes.

Kõige enam oligi tunda respondentide vastustes kriitikat Eesti ühiskonna vastu. Tuntakse, et eestlased on tõsised, kinnised ja umbusaldavad. Harjutud on mujal maailmas esineva nn tavapärase „small talk“-iga, sõbralikkuse ja avatusega. Eestis ei ole see kuigi tavapärane ning seetõttu võib see tekitada kohamisprobleeme. Kohanemisprobleemina selgus ka kohanemine tööl – tihti leiti, et Eestis peab rohkem pingutama ja rabelema.

Samas oli ka positiivseid näiteid, kus nii tööandjad kui sugulased - tuttavad väärtustasid tagasirändaja välismaal saadud kogemusi ning keeleoskust. Mitmed respondendid märkasid ka iseendas positiivseid muutuseid läbi kasvanud enesekindluse, mis oli saavutatud tänu võõral maal läbi elatud raskustele ja nendega hakkama saamisele.

Kohanemise hindamise juures on oluline roll ka sellel riigil, kus enne tagasirännet elati. Enamasti on väljarände sihtriikides elatustase kõrgem ning sotsiaalsüsteem suuremat turvatunnet pakkuv. Seetõttu võib tekkida tagasirände korral kohanemisega raskusi. Ka käesolevas töös võib märgata, et heaoluriikides elanud respondendid mainivad puuduseid Eesti meditsiinis, madalaid riiklikke toetusi ning majandusliku turvatunde puudumist. Samas Mehhikos elanud respondent vastupidiselt hindab kõrgelt Eesti meditsiini, turvatunnet, haridust jne.

Välismaal elamine on laiendanud inimeste silmaringi. Tänu sellele osatakse võrrelda ning tähele panna nii positiivseid kui negatiivseid külgi Eestis. Kuigi respondentide vastustes esines omajagu kriitikat Eesti ühiskonna vastu, tuntakse enamasti ennast Eestisse kuuluvana.

Uurimustöös selgus, et enamasti tullakse kohanemisega toime ise. Mõnikord ka pere ja sõprade abiga. Ametnike või ametiasutuste poole pöördumist ei mainitud kordagi. Ometi on osadel respondentidel olnud õigus taotleda tagasirändeks isegi rahalist toetust. Tõenäoliselt on tegemist puuduliku infoga ning teadmatusega.

Kuigi mõne respondendi jaoks oli kohanemine Eestis raskem kui kohanemine välismaal, leidis enamik vastanuid siiski, et Eestis on kohanemine kergem. Keele

tundmine ning olematu bürokraatia, sugulased, sõbrad, tuttav kultuur – kõik see annab panuse selleks, et inimene kohaneks kergemalt. Tõenäoliselt muutub kohanemine peale igat elukeskkonna vahetust kergemaks – kui on juba korra pidanud kohanema uues riigis uue olukorraga, siis teist korda on see kergem juba seepärast, et kohanemise kogemus on varasemast olemas.

Tulevikuplaanide uurimise juures selgus, et mõnede respondentide jaoks on olnud kohanemine nii keeruline, et on Eestist juba uuesti lahkutud. Uurimustöös selgus, et respondentid on ligikaudu pooled valmis ka edaspidi välismaal elama. Suuri plaane ei tehta ning elu korraldatakse vastavalt vajadusele ja võimalustele. Mitmed respondendid mainisid, et tahaks olla Eestis, kuid madalad palgad ning kõrged hinnad ei soosi seda.

Välismaalt saadud kogemused, tutvused, teadmised, keele- ning kultuuri tundma õppimine – see kõik on väärtus, mille abil ühiskond muutub rikkamaks. Nagu selgus uurimustöö teoreetilises osas, on erinevate uuringute põhjal suurel osal maailmas elavatel eestlastel soov tagasi kodumaale elama asuda. Ajal, mil Eesti kaalub tööjõu sissetoomist arengumaadest, ei tohiks unustada, kui palju on maailmas eestlasi, kes sooviksid naasta kodumaale.

Käesoleva uurimuse teoreetilises osas on kirjutatud järgmist: „Kogemused on näidanud, et eduka tagasipöördumispoliitika oluliseks faktoriks ei ole mitte ainult tagasipöördujate hulk, vaid ka nende integreerimine vastuvõtvasse ühiskonda.“ (Tagasipöördumispoliitika... 2009) Eelnev ilmestab ka käesoleva uurimustöö respondentide kogemusi – kui inimeste kohanemine ja vastuvõtt ühiskonda toimuvad väga vaevaliselt, siis on suur tõenäosus, et tagasiränne jääb ajutiseks.

Käesoleva lõputöö autor teeb tuginedes uurimustulemustele mõned ettepanekud:

- MISA – organisatsioon peaks olema tagasirändaja jaoks märgatavam;
- alkatada tööandjatega diskussioon – millistel põhjustel ei taheta tagasirännanud meelsasti tööle palgata ning mida olukorra parandamiseks ette võtta;
- viia läbi täiendavaid uuringuid ja analüüsida veelgi põhjalikumalt tagasirändajate probleeme ning otsida lahendusi nende leevendamiseks, et kohanemine oleks kerge.

Nagu sissejuhatuses mainitud, on töö tulemuste vastu autoril ka isiklik huvi, kuna Soomes elava eestlasena on plaan kolida tagasi Eestisse. Töö koostamine andis kinnitust, et enim levinud tagasirännanute kohanemisprobleemid on samad, mis tekitavad võõrsil elades tagasi kolimise osas kahtlusi, ebakindlust ja hirme. Nendeks on hirm töö leidmise ees, hirm majandusliku toimetuleku ees ning hirm ühiskonnas kohanemise ees. Seega leiab autor, et lisaks eelnevatele ettepanekutele võivad leida käesolevast tööst abistavat infot ka tulevased tagasirändajad.

KOKKUVÕTE

Lõputöö on kirjutatud teemal „Tagasirännanute kohanemine Eestis“. Eesmärgiks oli uurida Eestisse tagasi kolinud inimeste peamisi tagasirände põhjuseid, peamisi kohanemisprobleeme ja nendega toimetulekut ning tulevikuplaane. Kuigi tagasiränne Eestisse on üha enam kasvav, on tagasirännet puudutavad uuringud minimaalsed.

Lõputöö koosneb kahest osast. Töö esimeses ehk osas leidsid käsitlust rände erinevad teoreetilised käsitlused – mikro-, makro- ja mesoteooria. Kajastust leidsid ka tagasirände käsitlused, rändetrendid Eestis ning tagasirännanute kohanemine ja selle toetamine Eestis. Uurimuse teine ehk empiiriline osa keskendub tagasirände põhjuste, tagasirännanute kohanemisprobleemide ja nendega toimetuleku ning tagasirännanute tulevikuplaanide uurimisele.

Uurimustöö andmed koguti ankeetküsitlusega, mille küsimused koostati tuginedes eelnevalt tõstatatud uurimusküsimustele. Seejärel analüüsiti saadud vastuseid, mille põhjal tehti järeldused. Valimi moodustasid 27 respondenti.

Peamised uurimustulemused on järgmised:

- Tagasirände peamised põhjused on pere ja sugulased, Eesti riik ja soov emakeeles suhelda ning töö. Lisaks selgusid ka sügavamad ja isiklikumad põhjused, mis on individuaalsed ja isiklikud, kuid olulised;
- Suurel osal tagasirännanutest esineb kohanemisprobleeme – isegi suhteliselt lühikest aega välismaal elamise korral. Kohanemisprobleemid jagunevad kolmeks – rahuldust pakkuva töö leidmine on raske; seoses Eestisse naasmisega tekkiv elatusaseme langus ning majanduslikult kehvem toimetulek; tuntakse, et ühiskond ei soosi tagasirännanuid ning ka enda vaimne pool on teinud läbi muutuse, mis teeb kohanemise keerukamaks;

- Kohanemisega toimetulekul ei otsita enamasti abi ametiasutustest ega ametnikelt. Püütakse ise toime tulla, kuid mõnikord saadakse abi perelt ja sugulastelt. Abi seisneb enamasti elukoha ning töö otsimisel abistamises;
- Kuigi mõnede jaoks on välismaal elamine kasvatanud patriotismi Eesti vastu, siis paljud on siiski seisukohal, et vajaduse või võimaluse korral ei ole probleemi taas Eestist lahkuda, et siis mõne aja pärast uuesti naasta. Samas on mõned respondendid juba uuesti lahkunud ning on ka selliseid, kes ei näegi enam oma tulevikku Eestis.

Käesolevas töös püstitatud uurimusküsimused said vastused – analüüsiti tagasirände põhjuseid, kohanemisprobleeme, kohanemisprobleemidega toimetulekut ning tulevikuplaane.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Adler, N.** 1997. International dimensions of organizational behaviour. Cincinnati: South-Western College Publishing.
2. **Berry, J. W.** 2005. Acculturation: Living successfully in two cultures. International Journal of Intercultural Relations.
3. **Borjas, G. J., Bratsberg, B.** 1996. Who Leaves? The Outmigration of the Foreign-Born. Review of Economics and Statistics.
4. **Constatnt. A., Massey, D.** 2002. Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. International Migration.
5. **Crawford, T.** 1973. Beliefs About Birth Control: A Consistency Theory Analysis. Representative Research in Social Psychology.
6. Eesti statistika kvartalikiri. Toimetanud: Ene Narusk. Tallinn: Statistikaamet. 2013
7. Eesti statistika. Eesti rahvaarv vähenes eelmisel aastal. Pressiteade nr 8. [<http://www.stat.ee/90778>] 17.04.2015
8. Eesti statistika. Rahvaarvu vähenemine aeglustub. Pressiteade nr 48. [<https://www.stat.ee/90642>] 18.05.2015
9. **EMN Glossary= European Migration Network Glossary.** Asylum and Migration Glossary 2.0. European Commision. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012 [http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary/index_d_en.htm] 20.02.2015
10. **ENE 1989** Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. 4. kd. Tallinn: Valgus.
Frequency. Journal of Development Economics.
11. Haridus- ja Teadusministeerium. 2013. Rahvuskaaslaste Programm 2009-2013. [<http://www.hm.ee/index.php?045144>]

12. **Herm, A., Jõeveer, J., Senipalu, R., Valgma, Ü.** 2005. Välisränne. Rahvusvahelise rände andmete metoodika. Andmekogumine haldusandmestikest. [http://www.stat.ee/files/eva2005/valisranne.ee.pdf] 13.04.2015
13. **Hill, J. K.** 1987. Immigrant Decisions Concerning Duration of Stay and Migratory
14. **Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutus. Rändelased mõisted.** [http://www.meis.ee/randelased-moisted] 19.02.2015
15. **Kallas, K., Pohla, T.** 2014. Riigikogu toimetised. Sisseränne Eestisse 2008-2013. [http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16673] 18.04.2015
16. **Kaska, V.** 2010. Ajutine ja korduvränne: empiirilised tõendid, kehtiv kord ja tulevikuvõimalused Eestis. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
17. **Kirss, L.** 2014. Praxis poliitikaanalüüs. Välismaal elavad eestlased kui kasutamata tööjõuressurss? [http://mottehommik.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/09/diasporaapoliitika.pdf] 16.04.2015
18. **Koser, K.** 2007. International Migration : A Very Short Introduction. Oxford, GBR: Oxford University Press, UK.
19. **Krieger, H.** 2004. Migration trends in an enlarged Europe. Quality of life in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Luxembourg.
20. **Krusell, S.** 2014. Välispäritolu inimesed tööturul – kas võitjad või kaotajad? Eesti Statistikaamet. [https://statistikaamet.wordpress.com/2014/10/08/valisparitolu-inimesed-tooturul-kas-voitjad-voi-kaotajad/] 24.02.2015
21. **Kulu, L.** 2000. Migratsiooniprobleemid Euroopa Liidu ida-laienemisel. Euroopa Kolledži loengud. Vihik nr 3. Tartu. Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž.
22. **Lee, E.** 1966. A Theory of Migration. Demography, Vol. 3, Nr 1.
23. **Leinonen, K. E.** 2011. Pitkittäistutkimus paluumuuttajien odotusten toteutumisen vaikutuksesta psykologiseen sopeutumiseen. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. (Magistritöö).
24. **Lewis, W. A.** 1954. Economic Development with Unlimited Supply of Labour. The Manchester School.
25. Maahanmuuttovirasto. Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä. [http://www.migri.fi/medialle/sanasto#P_fi] 18.02.2015

26. **Neto, F.** 2010. Re-acculturation attitudes among adolescents from returned Portuguese immigrant families. *International Journal of Intercultural Relations*
27. **Piore, M. J.** 1979. *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*: Cambridge University Press.
28. **Pärismaa, S.** Võõrsilt tagasi kodumaale kooli. [<http://opleht.ee/17632-voorsilt-tagasi-kodumaale-kooli/>] 27.11.2014
29. **Rosin, E.** 2013. Välja- ja tagasirände representatsioon Postimehes ja Eesti Päevalehes 2008. ja 2012. Aastal. Magistritöö. Tartu Ülikool.
30. Statistika kvartalikiri 3/14. 2014. Toimetaja Haugas, L. Tallinn: Statistikaamet.
31. **Zelinsky, W.** 1971. The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review*.
32. **Tagasi koju?** 2008. Konverents eestlaste repatrieerumisest. Korporatsioon Rotalia. Toimetaja Lukason, O. Tartu: Bookmill.
33. Tagasipöördumispoliitika ja – praktikad. 2009. Võrdlev ülevaade teiste EL liikmesriikide tagasipöördumispoliitikast ja – praktikatest. Kokkuvõte. Tallinn: Eesti Migratsioonifond.
[http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Tagasipöördumise_uurimistoo_terviktekst_est_Bremen.pdf] 24.02.2015
34. **Tammaru, T.** 2011. Väljaränne Soome ja Eestisse tagasirände kavatsused. Tartu Ülikooli Välis- Eesti uuringute keskus (PowerPoint slaidid). [<https://statistikaamet.wordpress.com/2011/04/>] 24.02.2015
35. **Tiit, E-M.** 2011. Eesti rahvastik. Viis põlvkonda ja kümme loendust. Statistikaamet. Tallinn.
36. **Todaro, M.** 1969. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *The American Economic Review* 59.
37. **Tromm, A.** 2012. Piiriülest tööalast rännet mõjutavad tegurid Eesti CV keskuse andmete põhjal. TÜ Majandusteaduskond. Rahvamajanduse instituut. (Magistritöö).
38. **Veidemann, B.** 2010. Eesti tööealise rahvastiku väljarändepotentsiaal aastal 2010.
39. **Wolpert, J.** 1970. *Behavioral aspects of the decision to migrate*. New York. McGraw- Hill Book Company.

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsimustik

Olen Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö korralduse tudeng Annika Harkmann. Seoses oma lõputööga uurin tagasirännanute kohanemist Eestis ning tagasirändega kaasnevaid probleeme. Eesmärk on uurida Eestisse tagasi kolinud inimeste peamisi tagasirände põhjuseid, peamisi kohanemisprobleeme, nendega toimetulekut ning tulevikuplaane.

Küsitlus on anonüümne ning saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ja konkreetse lõputöö valmimisel. Ankeedi täitmine võtab aega orienteeruvalt 30 minutit.

Küsimuste või probleemide tekkimisel võtke minuga julgelt ühendust meili teel: annika.harkmann@gmail.com

Ette tänades,
Annika Harkmann

* Kohustuslik

1. Sugu *

- ☐ M
- ☐ N

2. Vanus *

- ☐ Kuni 20 aastane
- ☐ 21-30 aastane
- ☐ 31-40 aastane
- ☐ 41-50 aastane
- ☐ 51-60 aastane

- ☐ 61-70 aastane
- ☐ 70-... aastane

3. Haridus *

Võimalik valida mitu vastusevarianti. Sobiva variandi puudumisel kasuta lahtrit "Muu".

- ☐ Põhiharidus
- ☐ Keskharidus
- ☐ Kutseharidus
- ☐ Kõrgharidus
- ☐ Muu:

4. Elatusallikad *

Võimalik valida mitu vastusevarianti. Sobiva variandi puudumisel kasuta lahtrit "Muu".

- ☐ Palgatöö
- ☐ Ettevõtja
- ☐ Vabakutseline
- ☐ Lapsehoolduspuhkus
- ☐ Pensionär
- ☐ Muu:

5. Amet

Kellena hetkel töötate?

6. Kui kaua elasite välismaal enne Eestisse tagasi kolimist? *

- ☐ 1-2 aastat
- ☐ 2-4 aastat
- ☐ 4-6 aastat
- ☐ 6-8 aastat
- ☐ 8-10 aastat
- ☐ 10-... aastat
- ☐ Muu:

7. Kas olite välismaal üksi või perega? *

- ☐ Üksi
- ☐ Perega
- ☐ Pere tekkis välismaal olles

8. Kui kaua olete olnud/olite Eestis tagasi? *

Kui olete uuesti välismaale kolinud, siis märkige palun, kui pikk oli Eestis olemise aeg kahe välisriigis elamise vahel.

- ☐ 1-6 kuud
- ☐ 6 kuud -1 aasta
- ☐ 1-2 aastat
- ☐ 2-4 aastat
- ☐ 4-6 aastat
- ☐ 6-8 aastat
- ☐ 8-10 aastat
- ☐ 10-... aastat

9. Kus riigis Te elasite? *

10. Millised olid Teie peamised tagasikolimise põhjused? *

11. Kui kaua kaalusite tagasikolimist Eestisse? *

12. Mis oli tagasikolimisel otsustavaks mõjuteguriks? *

13. Kas Teie lähedased võõrriigis ja Eestis olid Teie otsusega rahul? Palun selgitage. *

14. Kas leidsite Eestisse naastes haridusele ja soovidele vastava töö?

- ☐ Jah
- ☐ Ei

15. Kui kergeks/raskeks hindate peale Eestisse naasmist töö leidmist?

- ☐ Pigem kerge
- ☐ Pigem raske
- ☐ Väga raske

16. Uuesti kohanemine Eestis oli *

- ☐ Pigem kerge
- ☐ Pigem raske
- ☐ Nii ja naa

17. Palun põhjendage eelmise küsimuse vastust pikemalt. *

18. Kui, siis milliseid kohanemisprobleeme olete Eestisse naastes kogenud tööl, sõpruskonnas, ühiskonnas? *

19. Mis oli tagasikolimise juures ootamatu/üllatav (nii positiivne kui negatiivne)? *

20. Kas tunnete ennast täisväärtusliku liikmena Eesti ühiskonnas? Palun põhjendage. *

21. Kas olete tundnud, et olete Eestis tõrjutud? *

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Vahetevahel

22. Kui olete tõrjutust kogenud, siis täpsustage palun, millises olukorras?

23. Kas olete kogenud enda kui tagasirännanu suhtes positiivset suhtumist? *

- ☐ Jah, tihti
- ☐ Jah, vahel
- ☐ Ei ole
- ☐ Ei oska öelda

24. Kas olete kogenud enda kui tagasirännanu suhtes negatiivset suhtumist? *

- ☐ Jah, tihti
- ☐ Jah, vahel
- ☐ Ei ole
- ☐ Ei oska öelda

25. Millises olukorras olete tundnud positiivset suhtumist ja hoiakut Teie kui tagasirännanu suhtes?

26. Millises olukorras olete tundnud negatiivset suhtumist ja hoiakut Teie kui tagasirännanu suhtes?

27. Kas olete saanud/vajanud kohanemisel abi/toetust? *

- ☐ Jah
- ☐ Ei

28. Kui olete saanud/vajanud kohanemisel abi/toetust, siis kellelt seda saite?

29. Kui olete saanud/vajanud kohanemisel abi/toetust, siis milles see väljendus?

30. Kas kohanemine Eestis oli Teie jaoks oodatust kergem või raskem? *

- ☐ Kergem
- ☐ Raskem

31. Palun selgitage eelmist küsimust pikemalt - mille poolest erines reaalne kohanemine sellest mida olite arvanud. *

32. Kas kinnitate või lükkate ümber väite, et kohanemine Eestis on olnud keerulisem kui kohanemine välismaal? Palun põhjendage. *

33. Kas näete oma tulevikku Eestis? *

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei oska öelda

34. Palun põhjendage eelmist vastust pikemalt. *

35. Kui olete Eestist taas lahkunud, siis kuhu riiki, kui kauaks ja millistel põhjustel?

SUMMARY

THE ADAPTATION OF REMIGRATED PEOPLE IN ESTONIA

Annika Harkmann

The thesis was written on the topic „The Adaptation of Remigrated People in Estonia“. The purpose was to study the main reasons for remigration among the people who have moved back to Estonia, main problems with adaptation and coping with them and plans for the future. This topic is important because increasingly more people are remigrating to Estonia but there has been very minimal research on this subject.

The author is interested in this issue because it is currently the fourth year of her living in Finland. The author wishes to move back to her home country in the near future and that was one of the reasons behind choosing this topic. The author has started to think about the fact that remigrating to Estonia might cause some adaptational problems – that raised an interest in finding out how other remigrated people have coped and which problems they have had to face.

This thesis consists of two parts. First part is theoretical and it gives an overview of the theoretical part of migration – micro-, macro- and meso theory. Remigration theories, migration trends in Estonia, integration and the support for it in Estonia are also covered. In the second, empirical part, an overview of the research is given, the research results are analysed and the main conclusions based on the research are made. The questionnaire, which was filled out by people who have lived in a foreign country for minimal of two years and then have moved back to Estonia, is given in the extras.

The research data was collected through a questionnaire which questions were drafted based on the previously raised thesis research questions. Then the responses were analysed and the conclusions were made. The sample consisted of 27 respondents.

The main results of the research are:

- the main reasons for remigration are family and relatives, Estonian country, Estonian language and work. Some deeper and personal reasons, which are individual and personal but important, were also revealed;
- large part of the remigrated people have experienced adaptational problems – even when they have lived in a foreign country for a relatively short period of time. Adaptational problems are divided into three – finding a satisfying job is hard; there is a decrease in living standard and managing financially is harder after moving back to Estonia; feeling like the society is not in favor of the remigrated people and changed mentality makes adaptation complicated;
- people who are trying to adapt are mostly not looking for help from public offices and public servants. They are trying to cope by themselves and sometimes they receive help from families and relatives. The help received lies mostly in finding places to live and work;
- although for some people living in a foreign country has increased their patriotism towards Estonia, many still think that if the necessity or opportunity occurs it is no problem for them to leave Estonia to then return after some time again. Some respondents have already left again and there are also some who do not see their future in Estonia.

The experiences gained from a foreign country, connections, knowledge, understanding of a foreign language and culture are all valuable properties that help enrich the society. As the theoretical part of the thesis clarified, according to different researches, most of the Estonians living abroad want to come back to live in Estonia. At this time, when Estonia is considering to bring in labor from developing countries, we should not forget how many Estonians there are in the world who want to remigrate to their home country.

The author of this thesis gives some recommendations based on the research results:

- MISA (The Integration and Migration Foundation Our People) – the organisation should be more noticeable for the remigrated people;
- to start a discussion with the employers – what are the reasons why remigrated people are not willingly hired and what could be done about it;

- to carry out additional researches and to analyse the problems of remigrated people even more thoroughly and to find solutions to alleviate them so the remigration would not be only temporary.

The thesis research questions were answered – the reasons for remigration, adaptational problems, coping with adaptational problems and plans for the future.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Harkmann,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Tagasirännanute kohanemine Eestis“,

mille juhendaja on Kandela Õun, kaasjuhendaja Liina Käär,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 20.05.2015